

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี วิวัฒนาการและความเป็นมาเกี่ยวกับค่าเลี้ยงชีพ

เมื่อชายและหญิง เป็นสามีและภรรยา โดยถือว่าเป็นบุคคลในครอบครัวเดียวกันแล้ว สามีและภรรยาจึงต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องทรัพย์สิน หรือการช่วยเหลือดูแลด้านอื่น ๆ เช่น การดูแลงานบ้าน การดูแลยามเจ็บป่วย เป็นต้น อันเป็นหน้าที่ตามธรรมชาติ และเป็นหน้าที่ตามศีลธรรมซึ่งสามีและภรรยา มีหน้าที่ที่จะต้องดูแลช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน ซึ่งตามกฎหมายของประเทศไทยได้กำหนดให้สามีและภรรยา จะต้องทำหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการช่วยเหลือในทางทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา โดยมีแนวคิดที่ว่า เพื่อความยุติธรรม จึงควรให้ฝ่ายที่ขาดสนได้รับการดูแลด้านการเงินจากบุคคลที่ใกล้ชิดตนเองมากที่สุด และมีความสามารถทางการเงินที่เหนือกว่า โดยไม่ได้จำกัดว่า ผู้ที่มีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องเป็นชาย ผู้ซึ่งเป็นสามีเท่านั้นดังเช่นในสมัยโบราณ ดังนั้น หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูดังกล่าว จึงเป็นหน้าที่ของสามีและภรรยา ซึ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อันเป็นการหนุนนำให้สถาบันครอบครัวมีความมั่นคงและสงบสุขต่อไป¹

การอุปการะเลี้ยงดูดังกล่าว ได้มีการขยายหน้าที่ออกไปอีก แม้ว่า ฐานะและความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาจะสิ้นสุดลง โดยการหย่าก็ตาม ซึ่งตามกฎหมายของประเทศไทยได้กำหนดให้หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูอยู่ในรูปของค่าเลี้ยงชีพ และกฎหมายของประเทศอื่น ๆ ก็ได้กำหนดให้หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูยังคงมีอยู่ต่อไป ภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงด้วยเช่นเดียวกัน โดยมีการนำทฤษฎีต่าง ๆ เข้ามาเป็นพื้นฐานของแนวความคิดในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพดังกล่าว โดยมีรายละเอียด ดังนี้

¹ จาก *รวมบทความกฎหมายลักษณะครอบครัว* (น. 124), โดย ไพโรจน์ กัมพูสิริ ก, 2555, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

2.1 แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับค่าเลี้ยงชีพ

2.1.1 แนวคิด และทฤษฎีการยึดขยายหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู

ตอนต้นศตวรรษที่ 18 นักกฎหมายชาวฝรั่งเศสชื่อ โลว์รอง (Laurent)² ได้คิดค้นทฤษฎีเกี่ยวกับค่าเลี้ยงชีพ หรือค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่าร้าง โดยเขาอ้างว่า กฎหมายฉบับลงวันที่ 20 กันยายน ค.ศ. 1792 ได้กำหนดให้หน้าที่อุปการะเลี้ยงดูภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง เป็นหน้าที่ของทั้งฝ่ายสามีและภรรยา โดยไม่คำนึงถึงว่า สามีหรือภรรยาฝ่ายใดจะเป็นผู้ผิดในการหย่า จึงแสดงให้เห็นว่า กฎหมายไม่ได้ถือเอาเรื่องความผิดต่อหน้าที่ของสามีภริยามาเป็นหลักเกณฑ์ในการให้หรือไม่ให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่า แต่กฎหมายได้กำหนดให้หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่ายังคงมีอยู่และไม่หมดสิ้นไป เช่นเดียวกับหน้าที่ของกลุ่มญาติต่อบุตร ทั้งในทางการเงินและในด้านความสัมพันธ์ส่วนตัวก็ไม่หมดกันไปภายหลังการหย่า โลว์รอง (Laurent) จึงยืนยันทฤษฎีของเขาว่า บ่อเกิดทางกฎหมายเกี่ยวกับค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่าแท้ที่จริงแล้วเป็นการยึดขยายออกไปของหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยาภายหลังการสิ้นสุดของการสมรส ค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่า จึงมีฐานหรือบ่อเกิดมาจากหน้าที่ดังกล่าว แต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้น คู่สมรสฝ่ายซึ่งฟ้องหย่าในกรณีที่เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใด เช่น กรณีคู่สมรสฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรง จึงมีความผูกพันที่จะต้องเลี้ยงดูคู่สมรสของตนต่อไป แม้ว่าการสมรสจะสิ้นสุดลงแล้วก็ตาม ซึ่งกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันของมลรัฐนิวยอร์ก และมลรัฐ เคนทักกี ได้ระบุชัดเจน โดยมีแนวคิดเดียวกันว่า หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูหาได้สิ้นสุดไปกับการแต่งงานไม่ แต่เป็นหน้าที่ตามกฎหมายซึ่งยึดขยายออกไป และเมื่อค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่ามีที่มาจากหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ จึงไม่อาจอิงความหนักเบาแห่งความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่จะต้องพิจารณาฐานะทางการเงินของคู่สมรสในวันที่ศาลพิพากษาให้หย่าขาดจากกัน และภายหลังศาลอาจมีคำสั่งเปลี่ยนแปลง หรือเพิกถอนค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่าเมื่อใดก็ได้ โดยขึ้นอยู่กับพฤติการณ์รายได้ของคู่กรณีที่เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ เนื่องจากจะทำให้ใกล้เคียงกับความจำเป็นในการดำรงชีพของคู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้ผิดมากที่สุด³

ผู้ศึกษาเห็นว่า จากทฤษฎีของโลว์รอง (Laurent) จึงมีหลักการเกี่ยวกับค่าเลี้ยงชีพว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน มีขึ้นเมื่อสามีภริยาทำการสมรสกัน และเมื่อใดก็ตามที่การสมรสสิ้นสุดลงหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูไม่สิ้นสุดลงไปด้วย สามีหรือ

² From *Principes de droit civil francais. Tome3* (p. 308), by Laurent, 1875, Paris: Bruylant-Christophe&Cie.

³ *รวมบทความกฎหมายลักษณะครอบครัว* (น. 257 – 258). เล่มเดิม.

ภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพจากอีกฝ่ายหนึ่งต่อไป แม้ว่าการสมรสจะสิ้นสุดลง เนื่องจากหน้าที่ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพดังกล่าวเป็นการยึดขยายหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยาออกไปอีก

2.1.2 แนวคิด และทฤษฎีค่าสินไหมทดแทนคู่สมรส

ในตอนปลายศตวรรษที่ 19 นักวิชาการและศาลสูงฝรั่งเศส ต่างมีความเห็นว่า เมื่อเหตุใดเหตุหนึ่งได้สลายไปแล้ว ก็จะทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีผลสลายไปด้วยเช่นกัน เปรียบเสมือนกับการหย่าที่มีผลทำให้การสมรสสิ้นสุดลง ซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างสามีภริยา ตลอดจนความผูกพันของสามีภริยาที่ได้มาจากการสมรสต้องสิ้นสุดลงไปด้วย ดังนั้น หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยาจึงย่อมสิ้นสุดลงด้วยเช่นกัน นักวิชาการและศาลสูงฝรั่งเศส จึงไม่เห็นด้วยกับแนวคิดทฤษฎีการยึดขยายหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู แต่ได้มีแนวคิดใหม่ว่า ค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่า นั้น เป็นการให้แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้เป็นฝ่ายผิดในการหย่า ค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่าจึงเปรียบเสมือนค่าสินไหมทดแทนซึ่งคู่สมรสฝ่ายที่กระทำผิดต่อหน้าที่สามีหรือภริยาที่จะต้องชดใช้ให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นฝ่ายบริสุทธิ์ในคดีฟ้องหย่า โดยค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่าดังกล่าวมีสาเหตุมาจากการที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งทำให้ชีวิตสมรสสิ้นสุดลง และทำให้เกิดความเสียหายที่เป็นความเสียหายทั้งทางด้านจิตใจและทรัพย์สินแก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นการปรับใช้กฎหมายทั่วไปในเรื่องความรับผิดในมูลละเมิด โดยความรับผิดในมูลละเมิดจะต้องให้ผู้ได้รับความเสียหายได้รับในจำนวนที่เขาพอใจ หรือในจำนวนที่ใกล้เคียงกับความเสียหายที่อีกฝ่ายหนึ่งได้ก่อขึ้น และเมื่อกฎหมายกำหนดให้ฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบจ่ายค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่าแต่เพียงฝ่ายเดียว จึงถือว่าการเลี้ยงดูภายหลังการหย่าเป็นคนละเรื่องกับการอุปการะเลี้ยงดูในระหว่างที่ยังเป็นสามีภริยากันที่กำหนดให้หน้าที่ของการอุปการะเลี้ยงดูเป็นหน้าที่ของทั้งสามีและภริยา ซึ่งการกำหนดให้ค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่า ศาลสามารถกำหนดให้ภายหลังการหย่าได้ โดยถือว่าเป็นการชดใช้ความเสียหายซึ่งเกิดขึ้นก่อนหรือในขณะที่ศาลมีคำพิพากษาให้หย่า และเมื่อค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่ามีฐานมาจากหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะ ผู้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่าจึงไม่มีสิทธิสละ โอน บอกรับ หรือจำหน่ายค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่าที่ตนได้รับหรือได้รับมาแล้ว และในฐานะที่เป็นค่าสินไหมทดแทน ค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่า จึงไม่มีวันสิ้นสุดโดยนิติกรรมหรือโดยความตายของผู้มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่า ซึ่งทายาทของผู้มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่ายังคงมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่าแทนผู้มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่าที่ถึงแก่ความตายต่อไป และแม้ว่า ผู้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่า จะทำการสมรสใหม่ และคู่สมรสใหม่ของผู้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่ามีทรัพย์สินเพียงพอในการอุปการะ

เลี้ยงคู่ผู้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่าก็ตาม หน้าที่ของผู้มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่า ก็ยังไม่หมดสิ้นไปเช่นกัน⁴

ผู้ศึกษาเห็นว่า จากทฤษฎีค่าสินไหมทดแทนคู่สมรสดังกล่าว จึงมีหลักการเกี่ยวกับ ค่าเลี้ยงชีพว่า การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ไม่ใช่การยึดขยายหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยา ออกไปภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยา เป็นหน้าที่ที่เกิดขึ้นเมื่อมีการสมรส และเมื่อการสมรสสิ้นสุดลงแล้ว หน้าที่ดังกล่าวย่อมสิ้นสุดลง แต่เนื่องจากการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ เป็นการชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นเนื่องจากการหย่า โดยให้ คู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้กระทำความผิดที่เป็นเหตุให้เกิดการหย่า เป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ดังนั้น การจ่ายค่าเลี้ยงชีพจึงเป็นการชดใช้ความเสียหาย ซึ่งเปรียบเสมือนค่าสินไหมทดแทนในมูลละเมิด นั่นเอง

2.1.3 แนวคิด และทฤษฎีค่าทดแทนและช่วยเหลืออุปการะ

ปัจจุบันทฤษฎีค่าทดแทนและช่วยเหลืออุปการะ ได้รับการยอมรับเป็นที่กว้างขวาง มากกว่าทฤษฎีการยึดขยายหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู และทฤษฎีค่าสินไหมทดแทนคู่สมรส⁵ โดยทฤษฎีค่าทดแทนและช่วยเหลืออุปการะ เกิดจากการวิเคราะห์ และความผิดพลาดของทฤษฎี การยึดขยายหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู และทฤษฎีค่าสินไหมทดแทนคู่สมรส ซึ่งรีเปร์ (Ripert) ได้ให้คำอธิบายในทำนองว่า การที่จะพิจารณาว่า ค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่ามีที่มาจากหลักกฎหมาย ทั่วไปในเรื่องละเมิดนั้น ยังมีเหตุผลไม่เพียงพอ เนื่องจากในความเป็นจริง ผู้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงดู ภายหลังการหย่า จะไม่ได้รับค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่า ตามจำนวนความเสียหายที่เขาพอใจ และ ไม่ได้รับในจำนวนที่ใกล้เคียงกับความเสียหายที่อีกฝ่ายหนึ่งได้ก่อขึ้น แต่ผู้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงดู ภายหลังการหย่า จะได้รับค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่าตามที่ศาลกำหนด โดยมีการกำหนดและคำนวณ ตามฐานะและรายได้ของผู้ที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่า ซึ่งไม่ได้มีการกำหนดและ คำนวณตามความหนักเบาของความเสียหายที่เกิดขึ้นกับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้น ค่าเลี้ยงดู ภายหลังการหย่าที่ศาลกำหนดให้ นั้น จึงไม่สามารถทดแทนความเสียหายทั้งหมดที่เกิดจากการหย่าได้ แต่จะทดแทนได้ก็แต่เพียงความเสียหายที่เกิดจากการสิ้นสุดลงของหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู ตามกฎหมายเท่านั้น ทฤษฎีค่าทดแทนและช่วยเหลืออุปการะ จึงได้เชื่อมโยงแนวความคิดของ ทฤษฎีการยึดขยายหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู และทฤษฎีค่าสินไหมทดแทนคู่สมรสไว้ด้วยกัน โดยถือว่า ค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่าเป็นทั้งการช่วยเหลืออุปการะ และเป็นค่าทดแทน โดยถือเอา ความคิดในเรื่องค่าทดแทนเป็นฐาน โดยให้คู่สมรสที่เป็นฝ่ายผิดในการหย่าเท่านั้น ที่จะต้องรับผิดชอบ

⁴ แหล่งเดิม.

⁵ From *Droit civil, Tome 2, Themis* (p. 212), by Carbonnier J., 1977, Paris: Universitaires de France.

ในการจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่า และถือเอาความคิดในเรื่องหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูมาเป็นส่วนประกอบภายนอก อันเป็นการยึดขยายหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยาออกไปภายหลังจากการสมรสสิ้นสุด ซึ่งนอกจากลักษณะ ตามแนวความคิดทั้ง 2 ประการดังกล่าวแล้ว กฎหมายยังกำหนดให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่า มีลักษณะตายตัว โดยให้กฎหมายกำหนดจำนวนค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่าไม่เกิน 1 ใน 3 ของรายได้ของผู้มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่า ซึ่งศาลสูงฝรั่งเศส ได้เคยวินิจฉัยในเรื่องผู้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงดูภายหลังการหย่า ด้วยว่า “ค่าเลี้ยงดูที่ศาลให้แก่คู่สมรสฝ่ายที่ไม่ได้ผิดในการหย่า ก็เพื่อทดแทนความเสียหายอันเนื่องมาจากการที่ฝ่ายหลังนี้หมดโอกาสที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูอีกต่อไป อนึ่ง ค่าทดแทน (ในรูปของค่าอุปการะเลี้ยงดู) นี้เข้ามาทดแทนและอยู่ในฐานะค่าอุปการะเลี้ยงดูนั่นเอง” (ศาลแพ่ง, 18 มิถุนายน ค.ศ. 1975)⁶

ผู้ศึกษาเห็นว่า จากทฤษฎีค่าทดแทนและช่วยเหลืออุปการะดังกล่าว จึงมีหลักการเกี่ยวกับค่าเลี้ยงชีพว่า การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ เป็นการยึดขยายหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยาออกไปภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง และเป็นการชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นเนื่องจากการหย่า โดยให้คู่สมรสฝ่ายที่ไม่ได้กระทำความผิดที่เป็นเหตุให้เกิดการหย่า เป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพด้วย

สำหรับประเทศไทย ได้มีการกำหนดให้มีค่าเลี้ยงชีพ มาตั้งแต่สมัยที่มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 เป็นต้นมา โดยแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพเรื่อยมา จนกระทั่งมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2533 ก็ตาม แนวคิดและหลักการใหญ่ ๆ ของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจะพบว่า ค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของประเทศไทย มีหลักการและมีแนวความคิดค่อนข้างเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับแนวความคิดตามทฤษฎีค่าทดแทนและช่วยเหลืออุปการะ โดยการจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของประเทศไทยยังคงถือหลักหนึ่งเอาความผิดของคู่สมรสในคดีหย่ามาเป็นเกณฑ์ และหลักหนึ่งที่ไม่ถือเอาความผิดมาเป็นเกณฑ์ ซึ่งมีแนวคิดเดียวกันว่า เป็นการยึดขยายหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูของสามีภริยา ภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง และเป็นการชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นเนื่องจากการหย่า โดยให้คู่สมรสฝ่ายที่ไม่ได้กระทำความผิดที่เป็นเหตุให้เกิดการหย่า เป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งหลักการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของประเทศไทยมีหลักใหญ่ อยู่ 2 ประการ⁷ คือ

⁶ รวมบทความกฎหมายลักษณะครอบครัว (น. 259-260). เล่มเดิม.

⁷ จาก หลักเกี่ยวกับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกฎหมายครอบครัวไทย, โดย ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2535, วารสารนิติศาสตร์ธรรมศาสตร์, 17(2), น. 68.

ประการที่ 1 หลักการลงโทษคู่สมรสที่เป็นฝ่ายผิด หลักดังกล่าวมีความมุ่งหมายที่จะลงโทษคู่สมรสซึ่งเป็นฝ่ายผิดที่เป็นต้นเหตุที่ทำให้การสมรสต้องสิ้นสุดลง เนื่องจากผลของการที่การสมรสต้องสิ้นสุดลงส่งผลให้คู่สมรสอีกฝ่ายต้องมิฐานะยากจนลง ไม่มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ ซึ่งการจ่ายค่าเลี้ยงชีพโดยอาศัยหลักการดังกล่าว มีอยู่ 3 กรณี คือ การสมรสที่เป็นโมฆะ การสมรสที่ถูกเพิกถอนเนื่องจากการสมรสเป็นโมฆียะ และการสมรสซึ่งเกิดจากเหตุฟ้องหย่า ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียวเป็นฝ่ายผิด

ประการที่ 2 หลักการทางศีลธรรม หลักดังกล่าวไม่ได้คำนึงถึงความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นที่ตั้ง หากแต่ใช้เหตุผลในทางศีลธรรมเป็นตัวกำหนด โดยมีความมุ่งหมายช่วยเหลือคู่สมรสซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากการประกอบอาชีพ หรือมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง ซึ่งการจ่ายค่าเลี้ยงชีพโดยอาศัยหลักการดังกล่าว มีอยู่ 2 กรณี คือ การสมรสซึ่งเกิดจากเหตุฟ้องหย่าในกรณีที่คู่สมรสเป็นคนวิกลจริต และในกรณีที่คู่สมรสเป็นโรคติดต่อร้ายแรง เนื่องจากกฎหมายของประเทศไทยมองว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง หากต้องหย่าขาดจากคู่สมรสแล้ว โอกาสที่ตนเองจะไปประกอบอาชีพย่อมเกิดความยากลำบาก จึงเป็นการสมควรทั้งในทางโลกและทางธรรมที่อีกฝ่ายจะต้องให้ความช่วยเหลือบุคคลดังกล่าวต่อไป

จากหลักการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของประเทศไทยดังกล่าว แม้ตามหลักประการที่ 1 จะถือหลักหนึ่งเอาความผิดของคู่สมรสในคดีหย่ามาเป็นเกณฑ์ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ แต่ค่าเลี้ยงชีพดังกล่าวก็ไม่ใช่ค่าสินไหมทดแทน เพื่อทดแทนความเสียหายที่ทำให้คู่สมรสต้องหย่าขาดจากกันแต่อย่างใด เนื่องจากการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ไม่ได้มุ่งหมายที่จะชดเชยความเสียหายบางประการที่มาจากความผิดของคู่สมรส⁸ และการพิจารณาการจ่าย และการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพก็ไม่ได้คำนึงถึงความหนักเบาของความเสียหายตามหลักในเรื่องละเมิด แต่การพิจารณาการจ่าย และการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของประเทศไทยได้กำหนด โดยให้คำนึงถึงความสามารถของผู้มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพเป็นสำคัญ ดังนั้นหากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีทรัพย์สิน หรือมีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงดูตนเองแล้ว คู่สมรสฝ่ายนั้นก็ไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ แม้ว่าตนเองจะไม่ได้เป็นฝ่ายผิดที่ทำให้เกิดเหตุหย่าขึ้นก็ตาม จึงเห็นได้ว่าค่าเลี้ยงชีพมีการนำเอาแนวความคิดของหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู และแนวความคิดในเรื่องค่าทดแทนมาประกอบกัน โดยมีแนวความคิดก่อนไปในทางช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูมากกว่าแนวความคิดในเรื่องค่าทดแทน ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีค่าทดแทนและช่วยเหลืออุปการะ โดยมี

⁸ รวบรวมบทความกฎหมายลักษณะครอบครัว (น. 262). เล่มเดิม.

วัตถุประสงค์หลัก เพื่อเยียวยา และบรรเทาความเดือดร้อนให้กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งที่ได้รับความสะดวกเดือดร้อน ในการดำรงชีพ หรือการประกอบอาชีพของตน เนื่องมาจากการสมรสสิ้นสุดลง

2.1.4 แนวคิด และทฤษฎีเสรีภาพในการทำสัญญา

การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส โดยมีการทำสัญญาตกลงให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเมื่อหย่าขาดจากกัน ถือเป็นการทำสัญญาทางแพ่งอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการตกลงใจของคู่สมรสในการทำนิติกรรมต่อกัน เพื่อก่อให้เกิดสิทธิแก่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งในการมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ โดยคู่สมรสสามารถตกลงกันในสัญญาหย่าได้ว่า จะกำหนดค่าเลี้ยงชีพ เป็นจำนวนเท่าใดก็ได้ตามแต่จะตกลงกัน ซึ่งข้อตกลงในการทำสัญญาในเรื่องค่าเลี้ยงชีพดังกล่าว อยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีหลักเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญา (Principle of Freedom of Contract)

หลักเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญา (Principle of Freedom of Contract) มีอยู่ 2 ความหมาย⁹ โดยความหมายแรกคือ เสรีภาพที่จะเข้ามาตกลงทำสัญญา และความหมายที่สอง คือ เสรีภาพที่จะไม่ถูกแทรกแซงเมื่อสัญญาเกิดแล้ว

เสรีภาพที่จะเข้ามาตกลงทำสัญญา นั้น หมายถึง เสรีภาพในการเริ่มต้นดำเนินต่อไป หรือระงับกระบวนการในการก่อให้เกิดสัญญา ซึ่งพิจารณาความหมายนี้ได้ 2 ด้าน คือ ด้านการกระทำ (positive sense) ซึ่งหมายถึง การเริ่มต้นดำเนินต่อไป และการตกลงเข้าทำสัญญา และด้านไม่กระทำ (negative sense) ซึ่งหมายถึง การไม่เข้าทำสัญญาหรือระงับกระบวนการในการเจรจาด้วยการถอนคำเสนอหรือการยกเลิกการเจรจา เป็นต้น ทั้งนี้ การไม่เข้าทำสัญญาของผู้รับคำเสนอ หรือการยกเลิกหรือระงับการเจรจาของผู้เจรจา มักจะไม่มีปัญหา เนื่องจากเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นการใช้เสรีภาพดังกล่าว แต่ในกรณีที่ผู้เสนอเปลี่ยนใจไม่เข้าทำสัญญาด้วยการถอนคำเสนออาจมีปัญหาในระบบกฎหมายของบางประเทศได้ว่าผู้ทำคำเสนออาจไม่มีเสรีภาพที่จะทำเช่นนั้นได้

ส่วนเสรีภาพที่จะไม่ถูกแทรกแซงเมื่อสัญญาเกิดแล้ว นั้น น่าจะหมายความถึง เสรีภาพที่จะไม่ถูกแทรกแซงจากรัฐตามทฤษฎีปัจเจกชนนิยม เนื่องจากรัฐได้รับรองเสรีภาพที่ปัจเจกชนมีตั้งแต่ขั้นตอนก่อนเกิดสัญญาแล้ว เมื่อสัญญาเกิดขึ้น รัฐจึงไม่สามารถเข้าไปแทรกแซงให้สิ่งที่คู่สัญญากำหนดไว้เปลี่ยนแปลงไปเป็นประการอื่น ซึ่งหากปล่อยให้รัฐเข้าไปแทรกแซงได้ เสรีภาพของปัจเจกชนก็จะถูกทำลายไป

หลักเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญา (Principle of Freedom of Contract) เป็นนโยบายทางกฎหมาย (Legal Policy)¹⁰ ที่นานาประเทศยอมรับ โดยมีมาตั้งแต่สมัยยุคโรมันโบราณแล้ว และ

⁹ จาก คำอธิบายนิติกรรม – สัญญา (น. 265), โดย สนันท์กรณ โสคติพันธุ์, 2553, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

¹⁰ จาก กฎหมายว่าด้วยสัญญา (น. 72), โดย ไชยศ เหมะรัชตะ ก, 2527, กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ.

หลักดังกล่าวได้มีการบัญญัติไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวกับสัญญา ดังนั้น บุคคลตั้งแต่ 2 ฝ่ายขึ้นไป ซึ่งมีอายุ และมีความเข้าใจตามควร จึงมีเสรีภาพที่จะทำสัญญาผูกพันตนได้ตามที่เขาต้องการด้วยความสมัครใจ ตามเจตนาของตน เพื่อจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินของคู่สัญญา โดยท่านศาสตราจารย์ ไชยยศ เหมะรัชตะ ได้อธิบายหลักในเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญาเป็น 4 ประการ¹¹ คือ

(1) เสรีภาพในการทำขึ้นซึ่งสัญญา (Freedom to Make a Contract) กล่าวคือ บุคคลมีเสรีภาพในการทำข้อเสนอและคำสนอง เพื่อให้เกิดสัญญานั้นขึ้น ตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

(2) เสรีภาพในการเลือกคู่สัญญา (Freedom to select The Other Party) กล่าวคือ บุคคลมีเสรีภาพที่จะเลือกเข้าทำสัญญากับผู้ใดก็ได้

(3) เสรีภาพในการกำหนดเงื่อนไขในสัญญา (Freedom to Decide The Contract Terms) กล่าวคือ บุคคลที่ตกลงสมัครใจเข้าทำสัญญามีเสรีภาพที่จะกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ไว้ในสัญญากันอย่างไรก็ได้ตามที่เห็นว่าเหมาะสม แม้ว่า เนื้อหาที่กำหนดอาจแตกต่างจากที่กฎหมายกำหนด ตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

(4) เสรีภาพที่จะไม่ต้องทำตามแบบ (Freedom from from) กล่าวคือ บุคคลที่ตกลงสมัครใจเข้าทำสัญญาโดยไม่ต้องทำตามแบบก็ได้ สัญญาย่อมมีผลสมบูรณ์ เว้นแต่การทำสัญญาในบางเรื่องที่มีกฎหมายกำหนดไว้โดยเฉพาะให้ต้องทำตามแบบ หากไม่ทำตามแบบสัญญานั้นตกเป็นโมฆะ

ทฤษฎีหลักเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญายังถือหลักที่ว่า “หนี้ที่เกิดจากสัญญาเป็นหนี้ที่ยุติธรรม” เนื่องจากคู่สัญญามีเสรีภาพอิสระที่จะตกลงใจเข้าทำสัญญาหรือไม่ก็ได้ ถ้าเห็นอีกฝ่ายหนึ่งเอารัดเอาเปรียบ ซึ่งเป็นการไม่ยุติธรรม ก็ไม่จำเป็นต้องเข้าทำสัญญาด้วย หากคู่สัญญาตกลงเข้าทำสัญญา ก็เท่ากับว่าคู่สัญญาเห็นว่าเป็นไปตามสัญญานั้นยุติธรรมแล้ว หากเกิดปัญหาในภายหลัง คู่สัญญาที่ตกลงเข้าทำสัญญาจะมาอ้างว่าตนไม่ได้รับความยุติธรรมไม่ได้ เนื่องจากไม่มีผู้ใดบังคับให้บุคคลดังกล่าวเข้าทำสัญญา ดังจะเห็นได้จากแนวความคิดของฟูอิล (Fouille) ซึ่งได้กล่าวว่า “ความยุติธรรมทั้งหลาย คือสัญญา ใครกล่าวถึงสัญญาก็เท่ากับกล่าวถึงความยุติธรรม” และเห็นได้จากแนวความคิดของลัทธิเสรีนิยม (Liberalism) ในศตวรรษที่ 18 โดยเฉพาะลัทธิเสรีนิยมในทางเศรษฐกิจที่เน้นเสรีภาพของมนุษย์ โดย อדם สมิท (Adam Smith) ได้เขียนไว้ในผลงานที่มีชื่อเสียงของเขา คือ ความมั่งคั่งของชาติ (The Wealth of Nation ว่า บุคคลทุกคนควรจะมีอิสระในการจัดการผลประโยชน์ของตนเองด้วยวิถีทางของตนเอง (Every man should be free to put his own interest in his own way) เป็นหน้าที่ของกฎหมายที่จะให้ความเป็นผลต่อเจตนาของคู่สัญญา

¹¹ แหล่งเดิม.

และมีการจำกัดเสรีภาพในการทำสัญญาให้น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อส่งเสริมความเจริญในทางเศรษฐกิจ บุคคลทุกคนจึงมีเสรีภาพที่จะเข้าทำสัญญา และเสรีภาพจะมีอยู่ครบเท่าที่คู่สัญญา มีความเท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจ¹² ดังนั้น เมื่อบุคคล 2 ฝ่ายตกลงเข้าทำสัญญาต่อกันด้วยความสมัครใจแล้ว คู่สัญญาทั้ง 2 ฝ่าย จึงต้องผูกพันและปฏิบัติตามข้อกำหนดในสัญญา ตามภาคีคกกฎหมายว่า “สัญญาที่สร้างขึ้นโดยสมบูรณ์ย่อมมีผลใช้บังคับ” (pacta sunt servanda) ศาลหรือกฎหมายไม่สามารถเข้าไปเกี่ยวข้อง เปลี่ยนแปลงสัญญาดังกล่าว แต่ศาลหรือกฎหมายจะเข้าไปเกี่ยวข้องเมื่อมีการกล่าวหาว่า คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามสัญญาเท่านั้น

2.1.5 แนวคิด และทฤษฎีหลักความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

ความสงบเรียบร้อยของประชาชน (Public Order) เป็นคำที่กว้าง ๆ ที่บัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทย ไม่ได้อธิบายไว้ว่า หลักความสงบเรียบร้อยของประชาชน มีความหมายเป็นอย่างไร ซึ่งในเรื่องดังกล่าวนักนิติศาสตร์ผู้ทรงคุณวุฒิ ศาสตราจารย์ ดร.จิด เศรษฐบุตร ได้กล่าวไว้ว่า ความสงบเรียบร้อยของประชาชน คือ ข้อห้ามซึ่งสังคมบังคับแก่เอกชน เพื่อสังคมจะได้ดำรงอยู่ได้ เพื่อคุ้มครองปกป้องรักษาเอกชนซึ่งอยู่ในสังคมนั้นเอง แต่ความหมายของคำว่าสงบเรียบร้อยก็ยังมีกว้างอยู่ดี¹³ จึงต้องปล่อยให้อยู่ในดุลพินิจของศาลที่จะนำบัญญัติที่มีความหมายไม่แน่นอนนี้ไปใช้ให้เหมาะสมแก่กรณีและความเป็นธรรม ซึ่งอาจแตกต่างกันตามพฤติการณ์ กาลเทศะ และความเหมาะสมเป็นเรื่อง ๆ ไป¹⁴

จึงอาจกล่าวได้ว่า หลักความสงบเรียบร้อยของประชาชน เป็นเรื่องของความสงบสุขประชาชน ซึ่งรวมกันอยู่ในประเทศชาติเป็นส่วนรวมที่รัฐได้นำมาเป็นเงื่อนไขในการใช้อำนาจปกครองดูแลประชาชน โดยตราเป็นกฎหมาย เพื่อกำหนดความประพฤติของประชาชน เพื่อขัดขวางไม่ให้มีการกระทำที่เป็นการขัดต่อผลประโยชน์ของประชาชน และเพื่อความสงบสุขของบ้านเมืองเป็นส่วนรวม ซึ่งหลักการของความสงบเรียบร้อยของประชาชนแนวความคิดมาจากกฎหมายโรมัน ซึ่งกฎหมายของประเทศไทยก็รับอิทธิพลแนวความคิดดังกล่าวมาจากกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ที่ได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายโรมันอีกทอดหนึ่ง โดยหลักความสงบเรียบร้อยของประชาชน เป็นหลักการในการจำกัดเสรีภาพในการทำสัญญา และเป็นเครื่องกำกับความ

¹² คำอธิบายนิติกรรม – สัญญา (น. 267). เล่มเดิม.

¹³ จาก *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้* (น. 16), โดย จิด เศรษฐบุตร, 2522, กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

¹⁴ จาก “ข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน,” โดย มาโนช จรมาศ, 2502, *สุภาพะ*, 12(5), น. 11.

มีผลของนิติกรรม¹⁵ ดังนั้น แม้คู่สัญญาจะมีเสรีภาพในการเข้าทำสัญญาก็ตาม แต่หากเสรีภาพในการทำสัญญาไปกระทบหรือก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น หรือสังคมโดยรวม ซึ่งขัดต่อหลักความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน บุคคลใด ๆ ก็ไม่อาจเข้าทำสัญญา โดยอ้างหลักเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญา (Principle of Freedom of Contract) ได้ และในเวลาต่อมาจนถึงยุคปัจจุบันหลักความสงบเรียบร้อยของประชาชนได้กลายมาเป็นหลักการที่สำคัญ และเป็นที่ยอมรับในการใช้บังคับกฎหมายแก่กฎหมายเอกชนทั่วไป¹⁶ ซึ่งหลักความสงบเรียบร้อย ได้มีการบัญญัติไว้ในกฎหมายของประเทศไทยอยู่หลายฉบับ เช่น

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 บัญญัติไว้ว่า “การใดมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย เป็นการพันวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นเป็นโมฆะ”

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 27 บัญญัติไว้ว่า “ในกรณีที่มิได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ในข้อที่มุ่งหมายจะยังให้การเป็นไปด้วยความยุติธรรม หรือที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนในเรื่องการเขียน และการยื่นหรือการส่งคำคู่ความหรือเอกสารอื่น ๆ หรือในการพิจารณาคดี การพิจารณาพยานหลักฐาน หรือการบังคับคดี เมื่อศาลเห็นสมควร หรือเมื่อคู่ความฝ่ายที่เสียหายเนื่องจากการที่มิได้ปฏิบัติเช่นว่านั้นยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้อง ให้ศาลมีอำนาจที่จะสั่งให้เพิกถอนการพิจารณาที่ผิดระเบียบนั้นเสียทั้งหมดหรือบางส่วน หรือสั่งแก้ไขหรือมีคำสั่งในเรื่องนั้นอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ศาลเห็นสมควร”

ดังนั้น หากปรากฏว่า บุคคลใดกระทำการใด ๆ ที่เป็นการขัดต่อประโยชน์สุขของประชาชนหรือประเทศชาติเป็นการส่วนรวมแล้ว การกระทำนั้น ๆ ย่อมขัดต่อผลประโยชน์ของประชาชนเป็นส่วนรวม การกระทำของบุคคลดังกล่าวย่อมสูญเปล่าไปตั้งแต่ต้นเท่ากับว่า ไม่มีการกระทำใด ๆ เกิดขึ้นมาก่อน และบุคคลดังกล่าวอาจต้องได้รับโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้ด้วย

เนื่องจากหลักความสงบเรียบร้อยของประชาชน ไม่มีการอธิบายความหมายไว้ชัดแจ้ง และหลักความสงบเรียบร้อยของประชาชน เป็นเรื่องประโยชน์ทั่วไปของประเทศชาติ ตลอดจนประโยชน์สุขอันสำคัญของสังคมและประชาชนส่วนรวม การที่จะวางแนวหลักเกณฑ์ว่าการใดเป็นเรื่องอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนจึงเป็นการยาก จึงต้องพิจารณาจากเจตนารมณ์

¹⁵ จาก *หลักสุจริตและเหตุเหนือความคาดหมายในการชำระหนี้* (น. 80), โดย กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2554, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

¹⁶ จาก “ความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน,” โดย อุกฤษ มงคลนาวิน, 2518, *บทบัญญัติ*, 32(1), น. 13.

ของกฎหมายต่าง ๆ และบรรทัดฐานคำพิพากษาในคดีต่าง ๆ รวมทั้งความเห็นของนักนิติศาสตร์ ซึ่งพอสรุปหลักเกณฑ์การพิจารณาได้ ดังนี้¹⁷

(1) ความสงบเรียบร้อยของประชาชนทางการเมือง อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ เป็นอำนาจอธิปไตย ที่เกิดขึ้นโดยรัฐธรรมนูญ ที่เป็นสิ่งสำคัญโดยตรงต่อความมั่นคงของรัฐ เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความมั่นคงทางการเมือง ดังนั้น หากการตกลงใด ๆ ขัดต่อเจตนารมณ์ของบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยดังกล่าว ย่อมทำให้ความมั่นคงของรัฐสั่นคลอน และก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยของประชาชน

(2) ความสงบเรียบร้อยทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติและสังคมในปัจจุบัน ดังนั้น การตกลงใด ๆ ที่ทำขึ้นระหว่างเอกชนเป็นการขัดต่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจเป็นการส่วนรวม ย่อมถือว่าเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนด้วย

(3) ความสงบเรียบร้อยของประชาชนด้านสังคม ความสงบเรียบร้อยของสังคมเป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของประชาชน จึงเป็นการไม่สมควรที่จะให้เอกชนรายใดกระทำการอันเป็นการขัดแย้งกับความสงบสุขของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นด้านสถาบันครอบครัว ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญและสมควรได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษ เนื้อความในกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวกับครอบครัว จึงเป็นเรื่องที่กระทบกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนมากกว่ากฎหมายลักษณะอื่น ๆ¹⁸ สิทธิและหน้าที่ของสามีภริยา โดยเฉพาะหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันทั้งในระหว่างสมรส และภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง กฎหมายของประเทศไทยจึงเป็นผู้กำหนด ซึ่งถือเป็นเทคนิคในการควบคุมสังคมในทางกฎหมายอย่างหนึ่ง

การที่กฎหมายกำหนดให้มีการจ่ายเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง ก็เนื่องมาจากสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งละเมิดความผูกพันระหว่างสามีภริยาที่จะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ค่าเลี้ยงชีพดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่สังคมต้องจัดหาให้แก่ฝ่ายที่ตกอยู่ในความต้องการ ไม่เช่นนั้น ก็จะกลายเป็นภาระสังคมต่อไป หลักการเรื่องค่าเลี้ยงชีพ จึงเป็นหลักที่มีมาเพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง เป็นการปลอบประโลมใจให้แก่คู่หย่าฝ่ายที่ไม่ได้มีความผิด และเป็นการลงโทษฝ่ายที่ต้องการซื้ออิสรภาพของตน โดยต้องจ่ายในรูปของค่าเลี้ยงชีพ¹⁹

¹⁷ จาก *ย่อหลักกฎหมายแพ่งและนิติกรรม* (น. 75–83), โดย ไชยยศ เหมะรัชตะ ข, 2546, กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

¹⁸ *รวมบทความกฎหมายลักษณะครอบครัว* (น. 253). เล่มเดิม.

¹⁹ แหล่งเดิม.

เมื่อหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันทั้งในระหว่างสมรส และภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง เป็นหลักที่มีขึ้นมาเพื่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน สามีและภรรยา จะตกลงหรือกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาไม่ว่าจะเป็นทางส่วนตัวหรือทางทรัพย์สิน เช่น หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูทั้งในระหว่างสมรส และภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง ให้ผิดแผกแตกต่างไปจากที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ได้ หรือคู่สมรสจะตกลงเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือยกเลิกข้อตกลงใด ๆ เกี่ยวกับหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูในภายหลังตามอำเภอใจไม่ได้อีกเช่นกัน เว้นแต่ว่าจะมีกฎหมายบัญญัติอนุญาตให้ทำได้ เช่น นาง A ฟ้องหย่า นาย B เนื่องจากนาย B มีชู้ และศาลได้มีคำพิพากษาให้การสมรสสิ้นสุดลง โดยมีคำสั่งให้นาย B จ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่นาง A เดือนละ 5,000 บาท ต่อมาภายหลังจากนาย B จะตกลงกับนาง A เพื่อเปลี่ยนแปลงแก้ไขโดยลดจำนวนค่าเลี้ยงชีพเป็นเดือนละ 3,000 บาท ไม่ได้ แม้วาง A จะยินยอมก็ตาม นาย B จะแก้ไขโดยลดจำนวนค่าเลี้ยงชีพเป็นเดือนละ 3,000 บาท ได้ นาย B จะต้องยื่นคำร้องขอต่อศาล เพื่อขอให้ศาลสั่งแก้ไขเรื่องค่าเลี้ยงชีพ โดยแสดงให้ศาลเห็นว่า พฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของนาง A หรือนาย B เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 ประกอบมาตรา 1598/39 ที่อนุญาตให้เปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้ เมื่อมีการร้องขอต่อศาล โดยให้ศาลเป็นผู้อนุญาตสั่งแก้ไขเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้เท่านั้น เป็นต้น

นอกจากนี้ ด้านวิชาชีพก็เป็นเรื่องสำคัญของความสงบเรียบร้อยของประชาชนด้านสังคม เนื่องจากบุคคลทุกคนต้องประกอบอาชีพ เพื่อหารายได้เลี้ยงดูครอบครัว จึงต้องมีการควบคุมให้อยู่ในเขตแห่งความชอบธรรม ไม่เช่นนั้นจะมีการนำวิชาชีพไปแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบ หรือมีการเอารัดเอาเปรียบ ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในสังคม การทำนิติกรรมด้านวิชาชีพจึงต้องมีการควบคุมสอดส่องดูแลให้อยู่ภายในขอบเขตที่ชอบที่ควร

ส่วนศีลธรรมอันดีของประชาชน เป็นเรื่องของจริยธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี และความรู้สึกนึกคิดของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ ว่าการกระทำใดที่สังคมเห็นว่าเป็นเรื่องดีงาม หรือการกระทำใด เป็นเรื่องที่ไม่ควรได้รับการยอมรับของประชาชนเป็นส่วนรวมในสังคมนั้น ๆ ซึ่งแตกต่างกันไปตามแต่ละยุคสมัย หรือตามแต่วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศนั้น ๆ หลักศีลธรรมอันดีจึงมีความหมายกว้างและยืดหยุ่นไปตามยุคสมัย และแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ การที่จะถือว่า การใดเป็นการขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือไม่ จึงเป็นหน้าที่ของศาลที่จะต้องเป็นผู้วินิจฉัย โดยคำนึงถึงความรู้สึกของประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมนั้น ๆ เป็นหลัก²⁰

อย่างไรก็ตามหลักศีลธรรมอันดี มีความเกี่ยวข้องกับหลักความสงบเรียบร้อยของประชาชน ซึ่งในการวินิจฉัยของศาล จะเห็นว่าบ่อยครั้งยากที่จะแยกแยะระหว่างหลักความสงบ

²⁰ ย่อหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นิติกรรม (น. 87). เล่มเดิม.

เรียบร้อยของประชาชน และหลักศีลธรรมอันดีของประชาชนออกจากกันให้เป็นเด็ดขาด²¹ โดยศาลมักจะวินิจฉัยคดีรวมไปว่า การกระทำนั้น ๆ ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนไปด้วยกัน เนื่องจากการกระทำใด ๆ ที่มีลักษณะเป็นการขัดขวางต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ย่อมจะมีลักษณะเป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนด้วย

2.1.6 แนวคิด และทฤษฎีทางสังคมในการทำสัญญา

ทฤษฎีเสรีภาพในการทำสัญญา (Principle of Freedom of Contract) เป็นแนวคิดที่นิยมใช้กันมานาน แต่ต่อมาภายหลังเริ่มมีผู้โต้แย้งทฤษฎีดังกล่าว โดยมีแนวคิดว่า ชีวิตในสังคมประกอบไปด้วยความสัมพันธ์หลายอย่าง เช่น ความสัมพันธ์เกี่ยวกับสถาบันครอบครัว ธรรมเนียมปฏิบัติในทรัพย์สิน และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมรดก เป็นต้น ที่ไม่สามารถปล่อยให้ตกอยู่ในอิสระเสรีภาพของมนุษย์ได้ สังคมหรือรัฐ จึงจำต้องเข้าไปควบคุมเสรีภาพในการแสดงเจตนาของมนุษย์ จะปล่อยให้เอกชนทำสัญญากันเองตามความสมัครใจไม่ได้ และเจตนาของมนุษย์ในการเข้าทำสัญญาไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะก่อให้เกิดหนี้ที่มีสภาพบังคับได้ หากแต่การแสดงเจตนาในการเข้าทำสัญญาดังกล่าวเป็นเรื่องที่กฎหมายยอมรับบังคับต่างหาก คำกล่าวที่ว่า “สัญญาหมายถึงความยุติธรรม” จึงไม่จริงเสมอไป สัญญาจะก่อให้เกิดความยุติธรรมก็ต่อเมื่อคู่สัญญามีความทัดเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นความทัดเทียมในด้านสติปัญญา สถานะทางเศรษฐกิจ หรืออำนาจต่อรองอื่น ๆ โดยจะเห็นได้จากการที่มีการปล่อยให้บุคคลมีเสรีภาพในการทำสัญญามากเกินไป ในตอนปลายของศตวรรษที่ 19 จึงเกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลให้คู่สัญญาฝ่ายที่มีอำนาจสถานะทางเศรษฐกิจเหนือกว่า ใช้เสรีภาพของตนกำหนดเนื้อหาในสัญญาในลักษณะที่เอื้อเปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายที่มีสถานะทางเศรษฐกิจด้อยกว่า คู่สัญญาที่มีสถานะทางเศรษฐกิจ หรือมีอำนาจต่อรองได้ดีกว่าจึงเป็นผู้กอบโกยเอาความยุติธรรมจากการทำสัญญานั้น ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า การทำสัญญาโดยอาศัยหลักทฤษฎีเสรีภาพ จึงไม่ได้หมายความว่า เป็นการยุติธรรมอีกต่อไป

ทฤษฎีทางสังคมในการทำสัญญา จึงถือว่า การแสดงเจตนาของบุคคลเป็นแต่เพียงก่อให้เกิดข้อเท็จจริงอันหนึ่งที่สังคมบังคับให้เกิดผลผูกพันเช่นเดียวกับการกระทำอื่น ๆ ของบุคคล เมื่อบุคคลแสดงเจตนาออกมาจนเกิดเป็นข้อเท็จจริงอันใดแล้ว บุคคลนั้นย่อมถูกผูกพันโดยอำนาจแห่งสังคมตามข้อเท็จจริงที่แสดงออกมาไม่ว่าจะตรงกับเจตนาในใจที่แท้จริงก็ตาม ซาเลย์ (Saleilles) ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนทฤษฎีดังกล่าวจึงต้องการให้ศาลเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแสดงเจตนาในการทำสัญญา เพื่อให้ศาลเป็นผู้วินิจฉัยเจตนา และชี้ถึงขอบข่ายแห่งหนี้ที่เกิดจากการทำสัญญา และเพื่อคุ้มครอง หรือเยียวยาให้กับคู่สัญญาที่มีอำนาจหรือสถานะทางเศรษฐกิจด้อยกว่าที่ไม่มี

²¹ คำอธิบายนิติกรรม – สัญญา (น. 77). เล่มเดิม.

เสรีภาพในการทำสัญญาอย่างแท้จริง การทำสัญญาจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับเสรีภาพของคู่สัญญาเหมือนแต่เดิม แต่คู่สัญญาจะต้องเกรงาพกฎเกณฑ์ที่ศาล รวมทั้งกฎหมายที่รัฐตราขึ้น โดยคู่สัญญาไม่สามารถอ้างเสรีภาพในการทำสัญญาขึ้นมาคัดค้านแต่อย่างใด แต่ถึงอย่างไรก็ตาม สัญญาก็เป็นเรื่องของการแสดงเจตนาที่โดยหลักคู่สัญญามีเสรีภาพที่จะกระทำอย่างไรก็ได้ รัฐจะเข้ามาควบคุมแต่เพียงเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม และความยุติธรรมในสังคมเท่านั้น

2.1.7 แนวคิด และทฤษฎีหลักสุจริต

หลักสุจริตมีมาตั้งแต่สมัยโรมัน จากหลักกฎหมายโรมันว่าด้วยหลักสุจริต (Bona fides) ซึ่งมีรากฐานมาจากหลักคุณธรรมและจริยธรรม โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุข และหลังจากที่อาณาจักรโรมันล่มสลาย ก็ยังมีการนำหลักสุจริต มาเป็นหัวใจและสาระสำคัญของหลักกฎหมายอื่น ๆ โดยเป็นมาตรฐานในการรักษาสัญญาที่ไม่ต้องเคร่งครัดตายตัว แต่ต้องรักษาสัญญาอย่างสมเหตุสมผล และเหมาะสมแก่กาลเทศะ โดยหากพฤติการณ์แห่งสัญญาเปลี่ยนแปลงไป เนื้อหาแห่งสัญญาย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ตามสุภาษิตที่ว่า ความผูกพันย่อมเป็นไปตามพฤติการณ์ (clausula rebus sic stantibus)²² เช่น โดยหลักคู่สัญญาต้องผูกพันตนตามที่ตนได้สมัครใจเข้าทำสัญญากันขึ้น แต่หากพบว่า การตกลงสมัครใจเข้าทำสัญญาเกิดจากความสำคัญผิดหรือเกิดจากเจตนาหลง คู่สัญญาดังกล่าวจึงไม่ต้องผูกพันตามสัญญาดังกล่าว เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าเป็นการนำหลักสุจริตเข้าไปเป็นพื้นฐานในบังคับตามสัญญา จนสู่ยุคจักรพรรดิจัสติเนียน ในช่วงปลายศตวรรษที่ 6 หลักสุจริต ได้นำไปเป็นหลักพื้นฐานในการทำสัญญา และเป็นหลักที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป จนกระทั่งในปัจจุบัน หลักสุจริต มีผลครอบคลุมหลักเกณฑ์ทั้งปวงในระบบกฎหมาย โดยกลายมาเป็นหลักทั่วไป และหลักเฉพาะเรื่องที่กฎหมายมุ่งให้ความคุ้มครองแก่ผู้สุจริตในกรณีนั้น ๆ

หลักสุจริต จึงอาจเรียกว่าเป็นหลักแห่งความชอบธรรม ดังที่เรียกในภาษาลาตินว่า “bona fides” หรือที่แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “good faith” ซึ่งหมายถึงหลักแห่งมาตรฐานความซื่อสัตย์ หรือความเชื่อมั่นศรัทธาอันบุคคลพึงมีแก่กันโดยชอบ และในอีกด้านหนึ่ง หลักสุจริตยังเป็นหลักที่กำหนดกรอบ เพื่อควบคุมความพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปในทางที่ชอบ และเป็นหลักที่ช่วยผดุงความยุติธรรม และความเอื้อเฟื้อในการที่คู่กรณีจะปฏิบัติต่อกันในทางที่ควรอีกด้วย²³

²² หลักสุจริตและเหตุเหนือความคาดหมายในการชำระหนี้ (น. 23). เล่มเดิม.

²³ แหล่งเดิม.

สำหรับประเทศไทย ได้มีการนำหลักสุจริตมาบัญญัติเป็นหลักการพื้นฐานไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งแบ่งได้ 2 กรณี คือ

(1) หลักสุจริตทั่วไป เป็นหลักที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 5 ซึ่งมีการบัญญัติไว้ว่า “การใช้สิทธิแห่งตนก็ดี ในการชำระหนี้ก็ดี บุคคลทุกคนต้องกระทำการโดยสุจริต” โดยบทบัญญัติมาตรา 5 ดังกล่าว เป็นหลักของความซื่อสัตย์ และความไว้วางใจที่ใช้บังคับในการใช้สิทธิ หรือชำระหนี้ทางแพ่งหากข้อความหรือข้อตกลงในการทำสัญญาระหว่างกัน ไม่ได้มีการกำหนดรายละเอียดว่าให้มีการปฏิบัติต่อกันไว้อย่างไรก็ให้ถือเอาความสุจริตเป็นที่ตั้ง ซึ่งเป็นไปตามหลักที่ว่า “บุคคลผู้มาศาลต้องมาด้วยมือสะอาด” (He who comes to the court must come with clean hands) กล่าวคือ การที่บุคคลใช้สิทธิหรือบังคับตามสิทธิของตนที่เกิดขึ้นมาแล้วนั้น จะต้องใช้โดยสุจริต ไม่เช่นนั้น ศาลจะไม่รับรองสิทธินั้นหรือไม่รับบังคับให้ รวมทั้งการชำระหนี้ก็ต้องกระทำโดยสุจริตด้วยเช่นเดียวกัน และแม้เรื่องใดจะมีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนั้นอยู่แล้วก็ตาม มาตรา 5 ก็ยังใช้เป็นมาตรฐานเพื่อชี้ขาดว่าการกระทำตามบทบัญญัติของกฎหมายนั้นได้กระทำโดยขัดต่อหลักความซื่อสัตย์และความไว้วางใจหรือไม่²⁴

หลักสุจริตตามมาตรา 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มักจะเข้าใจกันว่านำมาใช้ต่อเมื่อมีหนี้ หรือเมื่อสัญญาเกิดขึ้นแล้วเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว หลักการดังกล่าวสามารถนำมาปรับใช้ในขั้นตอนก่อนสัญญา หรือในขั้นตอนของการก่อให้เกิดสัญญาด้วย เนื่องจากถือได้ว่า แม้สัญญาจะยังไม่เกิด แม้หนี้ตามสัญญาจะยังไม่เกิด แต่คู่สัญญาก็มีหนี้ต่อกันแล้วในการที่จะต้องปฏิบัติตามหลักสุจริต และอาจกล่าวได้ว่า เป็นหนึ่งควีนกระทำกร กล่าวคือ ควีนที่จะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่อีกฝ่ายหนึ่งในขั้นตอนก่อนสัญญา²⁵

นอกจากหลักสุจริตทั่วไปตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 5 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว หลักสุจริตทั่วไปยังได้บัญญัติไว้ในมาตรา 6 และมาตรา 368 ด้วย

มาตรา 6 “ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลทุกคนกระทำการโดยสุจริต”

มาตรา 368 “สัญญานั้นท่านให้ตีความตามความประสงค์ในทางสุจริตโดยพิเคราะห์ถึงปกติประเพณีด้วย”

(2) หลักสุจริตเฉพาะเรื่อง นอกจากจะมีการกำหนดให้หลักสุจริตเป็นหลักพื้นฐานในเรื่องทั่ว ๆ ไปแล้ว ยังมีการกำหนดให้หลักสุจริตเป็นหลักพื้นฐานในเรื่องอื่น ๆ ไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นการเฉพาะด้วย เช่น การคุ้มครองผู้สุจริตและต้องเสียหายจากการ

²⁴ ปรีดี เกษมทรัพย์, 2519. (อ้างถึงใน หลักสุจริต: หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (น. 21-22), โดย ณิชุงศ์ โปษะกะบุตร, 2555 (สิงหาคม), วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, 3.)

²⁵ คำอธิบายนิติกรรม – สัญญา (น. 272). เล่มเดิม.

แสดงเจตนาบกพร่อง ตามมาตรา 155 และมาตรา 160 การคุ้มครองบุคคลภายนอกผู้สุจริตจากการโอนสิทธิเรียกร้อง ตามมาตรา 303 วรรคสอง การคุ้มครองผู้ที่ได้กรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์หรือทรัพย์สินอื่นในอสังหาริมทรัพย์ โดยการจดทะเบียนการได้มาโดยสุจริต ตามมาตรา 1299 และมาตรา 1300 การคุ้มครองสิทธิของกลุ่มสมรสที่สุจริตที่การสมรสเป็นโมฆะ ให้ได้รับสิทธิในค่าเลี้ยงชีพ ตามมาตรา 1499 เป็นต้น

จึงเห็นได้ว่า หลักสุจริตดังกล่าวได้แทรกซึม และใช้ได้ในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ อย่างกว้างขวางไม่ว่าจะเป็นกฎหมายนิติกรรมสัญญา หรือกฎหมายการโอนสิทธิเรียกร้อง กฎหมายครอบครัว โดยเป็นเกณฑ์มาตรฐานความประพฤติของคู่กรณีในนิติสัมพันธ์ทั้งปวง และในขณะเดียวกันหลักสุจริตก็เป็นเกณฑ์มาตรฐานสำหรับศาลในการวินิจฉัยสิทธิและหน้าที่ระหว่างคู่กรณี ซึ่งไม่ขึ้นอยู่กับค่านิยมส่วนตัวของบุคคลใด และไม่ใช้หลักความยุติธรรมที่ควรจะเป็น แต่เป็นมาตรฐานเชิงคุณค่าทางสังคมที่มีอยู่²⁶ ดังนั้น การใช้สิทธิใด ๆ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย จึงต้องคำนึงถึงหลักสุจริตเป็นสำคัญ

2.1.8 แนวคิด และทฤษฎีการใช้ดุลพินิจของศาล

“ดุลพินิจ” (Discretion) มาจากรากศัพท์ในภาษาละติน โดยมาจากคำว่า “Discretio” ซึ่งตามพจนานุกรม หมายถึง การวินิจฉัย การรู้ผิดรู้ถูก การพิจารณาใคร่ครวญ

สำหรับความหมายของคำว่า “ดุลพินิจ” ในทางกฎหมาย นั้น มีความหมายว่าเป็นอำนาจหรือสิทธิพิเศษ (privilege) ของศาลหรือขององค์กรอื่น ๆ ที่จะพิจารณาค้นหาข้อเท็จจริง (Finds facts) และปรับข้อเท็จจริงเข้ากับหลักกฎหมาย (Applies law) และพิจารณาเกี่ยวกับพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องภายหลังจากที่ทราบข้อเท็จจริงและกฎหมายแล้ว (Decides is desirable in the circumstances after the facts and the law are known) ตามหลักความยุติธรรม โดยนำไปใช้ตามภาวะแวดล้อมแห่งพฤติการณ์ (circumstances) รวมถึงการใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจของผู้พิพากษาหรือของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจใช้ โดยไม่ขึ้นอยู่กับวิจารณญาณในการตัดสินใจของบุคคลอื่นใด²⁷ (Uncontrolled by the Judgment or Conscience of Other)

²⁶ หลักสุจริตและเหตุเหนือความคาดหมายในการชำระหนี้ (น. 88). เล่มเดิม.

²⁷ จาก แนวทางการใช้ดุลพินิจของศาลในการคุมประพฤติศึกษาเฉพาะกรณีสืบเสาะและพินิจ (การอบรมหลักสูตร “ผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น” รุ่นที่ 11) (น. 4-5), โดย ประเมศร์ บัณฑิตกุล, 2556, กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม.

เอฟ เอ ไฮเยค (F.A.Hayek) ได้อธิบายความหมายของดุลพินิจ (Discretion) ว่ามี 2 ลักษณะ²⁸ คือ

(1) อำนาจในการวินิจฉัยของฝ่ายตุลาการ หรือฝ่ายบริหารที่องค์กรนิติบัญญัติ กำหนดให้ใช้ภายใต้มาตรฐานกฎหมาย

(2) อำนาจในการวินิจฉัยของฝ่ายตุลาการ หรือฝ่ายที่ใช้โดยเสรี โดยไม่มีมาตรฐานทางกฎหมายกำหนดขอบเขตไว้

กล่าวได้ว่า ดุลพินิจ (Discretion) จึงหมายถึง อำนาจของศาล หรืออำนาจของฝ่ายบริหาร ในการพิจารณา และมีคำตัดสินคดีตามที่เห็นสมควร โดยอยู่ภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายกำหนด หรือไม่มีขอบเขตที่กฎหมายกำหนด แต่อยู่ภายใต้หลักความยุติธรรม ดังจะเห็นได้จากเรื่องค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 ได้บัญญัติให้ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการ กำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ แต่การใช้ดุลพินิจดังกล่าวจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตที่จำกัด กล่าวคือ ศาลจะต้องคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพด้วย หากผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ ไม่มีความสามารถในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพอยู่ในฐานะที่มีรายได้ เพียงพอต่อการดำรงชีพของตนแล้ว ศาลจะใช้ดุลพินิจกำหนดให้ผู้สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งภายหลังการสมรสสิ้นสุดลงแล้วไม่ได้

บทบาทของศาล หรือผู้พิพากษาในการพิจารณาคดีแพ่ง ซึ่งรวมไปถึงการพิจารณาคดี ครอบครวั จึงเป็นเรื่องที่สำคัญ โดยเมื่อผู้พิพากษาหรือศาลเป็นผู้มีอำนาจในการใช้ดุลพินิจในการ พิจารณาตัดสินคดีแล้ว แม้ศาลหรือผู้พิพากษาจะมีอิสระในการใช้ดุลพินิจของตนในการพิจารณาคดี แต่การใช้ดุลพินิจดังกล่าวจะต้องอยู่บนพื้นฐานของกฎหมาย และอยู่บนพื้นฐานของมาตรฐานความ เป็นกลาง (Objective Criteria) โดยปราศจากการแทรกแซงจากปัจจัยใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นความลำเอียง โดยการเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือความเกลียดชัง หรือความเห็นอกเห็นใจต่อคู่ความ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง อันอาจส่งผลกระทบต่อการศึกษา ซึ่งความเป็นกลางดังกล่าวถือเป็น องค์ประกอบพื้นฐานของหลักความยุติธรรมซึ่งเป็นหลักใหญ่²⁹ ของการใช้ดุลพินิจของศาล บุคคลที่ เป็นผู้พิพากษา หรือศาล จึงต้องเป็นบุคคลที่มีความรอบรู้ เป็นผู้มีประสบการณ์สูง และมีความ เชี่ยวชาญในการค้นหาข้อเท็จจริง รวมทั้งมีความเข้าใจถึงแนวคิด เจตนารมณ์เบื้องหลังของกฎหมาย

²⁸ จาก การพิสูจน์ในคดีละเมิด โดยประมวลเลนเลอ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 304), โดย ประสิทธิ์ จงวิจิตร, 2527, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.

²⁹ จาก บทบาทศาลในการกำหนดค่าเสียหายต่อจิตใจ: ศึกษากรณีความเสียหายแก่ชีวิต (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท) (น. 38), โดย สุภวรรณ สุทธิรงค์, 2557, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

เพื่อนำข้อเท็จจริงไปปรับให้เข้ากับหลักกฎหมาย และนำไปพิจารณาวินิจฉัยในคดีต่าง ๆ ให้เป็นไปโดยถูกต้อง และเป็นธรรม

2.2 วิวัฒนาการและความเป็นมาเกี่ยวกับค่าเลี้ยงชีพของประเทศไทย

กฎหมายของประเทศไทย เกี่ยวกับเรื่องครอบครัว เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณ ตั้งแต่ยังใช้กฎหมายลักษณะผัวเมียแล้ว ซึ่งกฎหมายของประเทศไทย ได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาเอาไว้ นอกจากความสัมพันธ์ทางกาย โดยกำหนดให้สามีและภริยามีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่การสมรสสิ้นสุดลงไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ ก็ตาม กฎหมายเดิมของประเทศไทย มีหลักการว่า หน้าที่ของสามีและภริยาในอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันย่อมสิ้นสุดลง แต่ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดหลักการดังกล่าวไปจากเดิม โดยเกิดหลักการใหม่ว่า สามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยังคงมีหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งต่อไป แม้ว่าการสมรสจะสิ้นสุดลงแล้วก็ตาม ซึ่งหน้าที่ในการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง เดิมใช้คำว่า “ค่าอุปการะเลี้ยงดู” (Maintenance) และต่อมาได้เปลี่ยนเป็น “ค่าเลี้ยงชีพ” (Alimony) เพื่อแยกแยะให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสมรส และในการอุปการะเลี้ยงดูภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง ซึ่งวิวัฒนาการและความเป็นมาเกี่ยวกับค่าเลี้ยงชีพดังกล่าวที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของประวัติศาสตร์กฎหมายไทย มีรายละเอียด ดังนี้

2.2.1 ก่อนใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว

จากการค้นพบหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ทำให้ทราบว่า กฎหมายของประเทศไทย อาจเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยลักษณะของกฎหมายในสมัยสุโขทัยนั้น จะมีลักษณะแบบกฎหมายชาวบ้าน (Volkrecht) กล่าวคือ เป็นกฎเกณฑ์ความประพฤติที่ปรากฏออกมาอยู่ในรูปขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเกิดขึ้นจากเหตุผลธรรมดาของสามัญชน หรือสามัญสำนึก (Simple Natural Reason) เป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติต่อกันมาเป็นเวลานาน โดยมีพื้นฐานมาจากความคิดทางศีลธรรม³⁰ ส่วนกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวของประเทศไทยนั้น ยังไม่มีความชัดเจนมากนัก ลักษณะของครอบครัวของประเทศไทยเป็นไปอย่างง่าย ๆ เน้นหนักไปทางบิดา มารดา พี่ และน้องมากกว่าการสมรส ไม่มีการแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ทรัพย์สินรดกตกทอดแก่บุตร บิดาเป็นใหญ่ในครอบครัว ผู้หญิงไม่มีบทบาทในครอบครัวหรือสังคม³¹

³⁰ จาก *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย* (น. 64), โดย แสวง บุญเฉลิมวิภาส, 2545, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

³¹ จาก *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว* (น. 2), โดย ประสพสุข บุญเดช ก, 2558, กรุงเทพฯ: เนติบัณฑิตยสภา.

ต่อมาในสมัยอยุธยา ประชากรมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ในสมัยพระเจ้าอู่ทอง จึงได้มีการจัดระเบียบ โดยการตรากฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวออกใช้บังคับ ซึ่งได้มีการนำเอาคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของประเทศอินเดีย ตามความเชื่อในศาสนาฮินดู โดยประเทศไทยได้รับผ่านทางมอญซึ่งนับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกับประเทศไทย มาเป็นแม่บทในการตรากฎหมายที่สำคัญ เนื่องจากในสมัยนั้น อยุธยาได้รับอิทธิพลอย่างมากทางทั้งทางด้านวัฒนธรรม และกฎหมายจากสาธารณรัฐอินเดีย ซึ่งการตรากฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวดังกล่าว เรียกว่า พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการพิศเมีย พ.ศ. 1904 และเมื่อปี พ.ศ. 1905 ได้มีพระราชบัญญัติเพิ่มเติมว่าด้วยการแบ่งปันสินบริคณห์ระหว่างพิศเมีย พ.ศ. 1905 ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างพิศเมียในสมัยดังกล่าวจะอยู่ในรูปประเพณีนิยมเป็นส่วนใหญ่

หลังจากที่อาณาจักรอยุธยาล่มสลายลง ได้มีการจัดตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นราชธานี ซึ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการชำระสะสางกฎหมายที่ใช้มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นมาใหม่ เหมือนการสังคายนาพระไตรปิฎก โดยแต่งตั้งให้อาลักษณ์ ลูกขุน และราชบัณฑิตยสรวม 11 คน ทำหน้าที่จัดการชำระสะสางกฎหมายที่มีอยู่ในหอหลวงให้ถูกต้องตามความยุติธรรม และจัดเป็นหมวดหมู่ ซึ่งเมื่อชำระสะสางเสร็จแล้ว อาลักษณ์ได้เขียนด้วยหมึกลงสมุดข่อย จำนวน 3 ชุด โดยเก็บไว้ที่ห้องเครื่องฉบับหนึ่ง หอหลวงฉบับหนึ่ง และศาลหลวงอีกฉบับหนึ่ง และปิดตราพระราชสีห์ พระคชสีห์ และบัวแก้ว ทุกเล่มเป็นสำคัญ เรียกว่า กฎหมายตราสามดวง ซึ่งประกอบด้วยกฎหมายลักษณะต่าง ๆ เช่น พระธรรมศาสตร์ ลักษณะวิวาท ลักษณะโจร เป็นต้น ส่วนกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัว เป็นกฎหมายลักษณะหนึ่งในกฎหมายตราสามดวง ที่เรียกว่า กฎหมายลักษณะพิศเมีย ซึ่งเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ การแบ่งทรัพย์สิน และการอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภรรยา

สำหรับบทบัญญัติว่าด้วยเรื่องการอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภรรยาในระหว่างสมรสนั้น พระไอยการลักษณะพิศเมีย บทที่ 74 ได้บัญญัติหน้าที่ของสามีภรรยาไว้ว่า “ราษฎรทั้งหลายในแคว้นแคว้นเสมามณฑลให้เลี้ยงดูลูกเมียพี่น้องพันธุ์จูงชอบธรรม...” และ “พิศมีนาคีเลี้ยงเมียโดยยุติธรรม” ดังนั้น ชาย ซึ่งเป็นสามีจึงมีหน้าที่เลี้ยงดูภรรยาและบุตรแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยภรรยาไม่มีหน้าที่เลี้ยงดูสามีในระหว่างสมรสแต่อย่างใด ซึ่งเงินหรือทรัพย์สินที่สามีจ่ายให้แก่ภรรยาและบุตรนั้น เรียกว่า “ค่าเลี้ยงดู” ส่วนเหตุที่พระไอยการลักษณะพิศเมีย บทที่ 74 กำหนดให้สามีเป็นผู้มีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูบุตรนั้น เนื่องจากโดยปกติชายมีร่างกาย และจิตใจเข้มแข็งกว่าหญิง มีความสามารถ

ในการประกอบอาชีพได้มากกว่าหญิง และมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนมากกว่าหญิง³² อีกทั้งในสมัยโบราณชายผู้เป็นสามีจะเป็นผู้หาเงินมาเลี้ยงครอบครัว ส่วนหญิงผู้เป็นภริยาจะมีหน้าที่เพียงดูแลงานบ้าน และปรนนิบัติช่วยเหลือชายเท่านั้น ดังนั้น ชายซึ่งเป็นสามีจึงมีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูหญิงซึ่งเป็นภริยาและบุตรแต่เพียงฝ่ายเดียว

กรณีที่มีความสัมพันธ์ของสามีภริยาลิ้นสุดลง เนื่องจากสามีภริยาตกลงหย่าขาดกันเอง หรือหย่าขาดจากกัน โดยผลของกฎหมายนั้น ตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย ได้รับแนวคิดมาจากหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยถือเรื่องกรรมมาเป็นหลัก ซึ่งการที่สามีภริยาต้องหย่าขาดจากกัน มิใช่เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เกิดจากเหตุที่สามีภริยาทำบุญร่วมกันมาเพียงเท่านี้ เมื่อสิ้นบุญกันแล้ว ก็ต้องแยกจากจากกัน³³ หลักกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีไทย จึงยินยอมให้ สามีภริยาหย่าขาดจากกันได้ง่าย ๆ ส่วนในเรื่องของหน้าที่ของสามีในการอุปการะเลี้ยงดูภริยาภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง กฎหมายลักษณะผัวเมีย ไม่ได้กล่าวถึงไว้ ดังนั้น เมื่อการสมรสสิ้นสุดลง ไม่ว่า เหตุแห่งการสมรสสิ้นสุดลงจะเกิดจากความผิดของสามีเพียงฝ่ายเดียว หรือภริยาจะมีฐานะยากจนลงก็ตาม สามีก็ไม่มีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูภริยาต่อไป

2.2.2 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 (บรรพ 5 เดิม)

ในปี พ.ศ. 2411 ซึ่งเป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยมีการติดต่อสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศต่าง ๆ และมีคนต่างด้าวเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทย (ขณะนั้นเรียกว่า ประเทศสยาม) เป็นจำนวนมาก ซึ่งกฎหมายของประเทศไทย ไม่ได้ได้รับการยอมรับจากนานาชาติหรือประเทศ รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ เกิดความไม่ไว้วางใจในกฎหมายของประเทศไทย โดยอ้างว่า กฎหมายของประเทศไทยล้าหลัง ไม่ทันสมัย และมีการเข้าแทรกแซงการพิจารณาพิพากษาของศาล จนทำให้ไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เพื่อให้หลุดพ้นจากข้อเสียเปรียบดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งคณะกรรมการฝรั่งเศสขึ้นตรวจชำระและยกร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งคณะกรรมการได้ศึกษาหลักกฎหมายไทย โดยนำเอาหลักกฎหมายตราสามดวง และคำพิพากษาศาลฎีกามาเทียบเคียงกับหลักกฎหมายต่างประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษ สาธารณรัฐฝรั่งเศส สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สมาพันธรัฐสวิส สาธารณรัฐอิตาลี ราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ สหรัฐอเมริกา และประเทศญี่ปุ่น โดยพิจารณาคัดเลือกเอาแต่

³² จาก คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เรียงมาตราว่าด้วยครอบครัว บรรพ 5 มาตรา 1435-1598/41 (น. 450), โดย ไพโรจน์ กัมพูศิริ และรัศฎา เอกบุตร, 2555, กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.

³³ จาก เหตุหย่า: ศึกษากรณีความเสมอภาคของชายและหญิงในการเรียกค่าทดแทน, โดย วรภัทร รัตนพาณิชย์, 2551 (มกราคม-มิถุนายน), 34(1), น. 30.

หลักกฎหมายที่ดีและเหมาะสมกับประเทศไทยมายกร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สำหรับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครวั (เดิม) หลังจากที่ได้มีการประกาศใช้ บรรพ 4 ทรัพย์สิน ไปเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2573 แล้ว คณะกรรมการร่างกฎหมายได้เร่งรัดการพิจารณา ยกร่าง บรรพ 5 โดยร่างขึ้นตามขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของประเทศไทยเป็นหลัก และนำกฎหมายของต่างประเทศ คือ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส ประเทศ อังกฤษ สมาพันธรัฐสวิส ประเทศญี่ปุ่น และสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล³⁴ มาเทียบเคียง แล้วนำไป เสนอรัฐสภา จนในที่สุดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ออกประกาศใช้บังคับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 ณ วันที่ 27 พฤษภาคม 2478 โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 เป็นต้นมา

จากการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 มีผลเป็นการ ยกเลิกกฎหมายลักษณะฝ่าฝืนทั้งหมด โดยให้ใช้บังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 แทน แต่ไม่กระทบกระเทือนถึงการสมรสตามกฎหมายลักษณะฝ่าฝืนที่ได้ กระทำก่อนวันใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 และนอกจากนี้ ประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 ได้เปลี่ยนแปลงหลักการเกี่ยวกับค่าเลี้ยงดู จากเดิมที่ กำหนดให้สามีแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้นที่ต้องให้ความอุปการะเลี้ยงดู ช่วยเหลือจัดหาสิ่งจำเป็นใน การดำรงชีพแก่ภริยา เปลี่ยนเป็นสามีและภริยามีหน้าที่ต้องให้ความอุปการะเลี้ยงดู ช่วยเหลือจัดหา สิ่งจำเป็นในการดำรงชีพซึ่งกันและกัน หากสามีหรือภริยาไม่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตาม สมควร อีกฝ่ายหนึ่งย่อมฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ หรือหากประสงค์จะหย่าขาดจากกันก็อาจ ฟ้องหย่าได้ อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาที่ตั้งอยู่บนรากฐานที่เท่าเทียมกันทั้งสองฝ่าย³⁵ ซึ่งหลักเกณฑ์เกี่ยวกับหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยาในระหว่างสมรส ตามประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 ได้มีการเปลี่ยนคำว่า “ค่าเลี้ยงดู” ซึ่งหมายถึง เงินหรือ ทรัพย์สินที่สามีจ่ายให้แก่ภริยาและบุตรในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน เป็นใช้คำว่า “ค่าอุปการะเลี้ยงดู” แทน โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดู บุคคล ผู้มีสิทธิและหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดู วิธีการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู การเปลี่ยนแปลง เพิกถอน ค่าอุปการะเลี้ยงดู ข้อห้ามมิให้โอน สละ ยึดค่าอุปการะเลี้ยงดู ซึ่งมีการบัญญัติไว้ชัดเจนกว่ากฎหมาย ลักษณะฝ่าฝืน

³⁴ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครวั (น. 4). เล่มเดิม.

³⁵ จาก “สิทธิสตรีกับกฎหมายครอบครวัแก้ไขใหม่,” โดย ประสพสุข บุญเดช ข, 2526 (มีนาคม), *วารสารวารสารธรรมศาสตร์*, 1(2), น. 38.

นอกจากสามีและภริยาจะมีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันในระหว่างสมรสแล้ว บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 มาตรา 1506 และมาตรา 1507 ยังได้กำหนดให้สามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้กับอีกฝ่ายหนึ่งต่อไปด้วย แม้ว่า การสมรสจะสิ้นสุดลงแล้วก็ตาม โดยคำว่า “ค่าอุปการะเลี้ยงดู” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 หมายถึง ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับปัจจัยสี่ในการชีวิตประจำวัน เช่น ค่าใช้จ่ายในการจัดหาที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ค่ารักษาพยาบาลที่จ่ายกันระหว่างบิดามารดากับบุตร สามีภริยา ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรม ตลอดจนผู้ปกครองต่อผู้อยู่ได้ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนี้ค่าใช้จ่ายระหว่างสามีภริยา ไม่ว่าจะระหว่างการสมรส หรือเมื่อการสมรสสิ้นสุดลงด้วยการหย่าขาดจากกัน หรือโดยเหตุโหมฆะ หรือโหมฆะก็ตาม³⁶

มาตรา 1506 “ในการหย่านั้น ถ้าศาลชี้ขาดว่าฝ่ายใดเป็นผู้ต้องรับผิดชอบแต่ฝ่ายเดียว และอีกฝ่ายหนึ่งยากจนลงไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส ศาลจะสั่งให้ฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบนั้นจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งตามสมควรแก่ฐานะของผู้รับและความสามารถของผู้ให้ก็ได้”

มาตรา 1507 “ถ้าหย่าขาดจากกันเพราะเหตุวิกลจริตของกลุ่มสมรสฝ่ายหนึ่ง กลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องออกค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริตนั้น โดยอนุโลมตามมาตราก่อน”

จากบทบัญญัติดังกล่าวเป็นหลักการที่น่าเอามาจากหลักของกฎหมายต่างประเทศ³⁷ โดยแม้ไม่ปรากฏว่า มีการบัญญัติคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “ค่าอุปการะเลี้ยงดู” ตามนัยมาตรา 1506 และมาตรา 1507 แล้ว จะเห็นได้ว่า ค่าอุปการะเลี้ยงดูตามนัยมาตราดังกล่าว เป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูที่ศาลมีคำสั่งให้สามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มีหน้าที่เลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง เพื่อช่วยเหลือการดำรงชีพของฝ่ายนั้น ซึ่งความหมายของค่าอุปการะเลี้ยงดูดังกล่าวมีความหมายเดียวกันกับความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” นั่นเอง

เมื่อการสมรสสิ้นสุดลง คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะมีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่า ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 มาตรา 1506 ได้นั้น จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไข 2 ประการ คือ

³⁶ ไพโรจน์ กัมพูศิริ. (อ้างถึงใน *มาตรการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพของกลุ่มสมรสหลังการหย่า* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 18), โดย ฉัตรสุวรรณ วิทยะวานิชกุล, 2551, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

³⁷ จาก ค่าเลี้ยงชีพ, โดย ประสพสุข บุญเดช ก, 2533 (มีนาคม – เมษายน), *คูลพาน*, 17(2), น. 68.

(1) ศาลจะต้องมีคำตัดสินชี้ขาดว่า เหตุของการหย่าขาดจากกัน เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยที่ไม่ได้เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายซึ่งจะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่า

(2) คู่สมรสฝ่ายซึ่งจะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่ามีฐานะยากจนลง เนื่องจากไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส

อย่างไรก็ตาม ศาลจะพิจารณากำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดู โดยคำนึงถึงฐานะของผู้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่า และความสามารถของผู้ให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่าด้วย

สำหรับกรณีที่มีการหย่าขาดจากกัน เนื่องจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต ตามนัยมาตรา 1507 บัญญัติให้คู่สมรสอีกฝ่ายต้องจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้กับคู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริต ภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงด้วย คู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้วิกลจริตจะไม่จ่ายไม่ได้ เนื่องจากกฎหมายได้บังคับไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นสิทธิที่เกิดขึ้นโดยผลของกฎหมาย เนื่องจากมีแนวคิดที่ว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต ไม่สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองได้ การดำรงชีวิตย่อมเป็นไปด้วยความลำบาก บทบัญญัติดังกล่าวจึงเป็นการช่วยเหลือคู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริตให้ไม่ต้องลำบากกับการดำรงชีพ อันเป็นไปตามหลักการทางศีลธรรม

เมื่อศาลมีคำสั่งให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่คู่สมรสอีกฝ่ายภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงแล้ว หากต่อมาภายหลังผู้มีส่วนได้เสียแสดงให้ศาลเห็นว่า พฤติการณ์ของรายได้หรือฐานะของคู่กรณีได้เปลี่ยนแปลงไป ศาลสามารถมีคำสั่งเพิกถอน ลด หรือเพิ่ม หรือกลับให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 มาตรา 1596 ส่วนวิธีการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู ตามมาตรา 1597 ได้กำหนดให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูสามารถชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นครั้งคราวตามกำหนดได้ แต่หากมีเหตุพิเศษคู่สมรสจะตกลงกันเอง หรือจะร้องขอต่อศาลขอให้ชำระโดยวิธีอื่นก็ได้ และสิทธิในการได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูนี้ ตามมาตรา 1598 บัญญัติห้ามไม่ให้สละ ยึด หรือโอน และหากฝ่ายซึ่งได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูสมรสใหม่ ตามมาตรา 1508 บัญญัติให้สิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นอันหมดไป

นอกจากนี้ ในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ และการสมรสที่เป็นโมฆะ บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 กำหนดให้มีการให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่กันได้ด้วย

มาตรา 1494 “เหตุที่การสมรสถูกเพิกถอน ไม่เป็นผลให้ชายหรือหญิงผู้สมรสโดยสุจริต เสื่อมสิทธิที่ได้มาเพราะการสมรสนั้น

ถ้าฝ่ายเดียวทำการสมรสโดยสุจริต ฝ่ายนั้นมีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนได้ ถ้าหญิงเป็นฝ่ายสุจริต อาจเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดูได้อีกด้วย”

มาตรา 1596 “เมื่อมีการเพิกถอนการสมรส ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการขาดจากการสมรสโดยการหย่าตามคำพิพากษาของศาลมาบังคับโดยอนุโลม”

ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 มาตรา 1494 และมาตรา 1596 ให้สิทธิแก่ภริยาที่สมรสโดยสุจริตในการเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ หรือโมฆียะเท่านั้น ส่วนสามีแม้จะทำการสมรสโดยสุจริตก็ไม่มีสิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูแต่อย่างใด ซึ่งเป็นข้อแตกต่างกับหลักเกณฑ์ค่าอุปการะเลี้ยงดูในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลง เนื่องมาจากการหย่าขาดจากกัน ที่สามีหรือภริยามีสิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่าได้จากอีกฝ่ายหนึ่ง หากเป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่า ส่วนหลักเกณฑ์อื่น ๆ เกี่ยวกับการจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ หรือโมฆียะ ยังคงเป็นไปตามหลักเกณฑ์การจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลง เนื่องมาจากการหย่าขาดจากกัน ตามมาตรา 1506

2.2.3 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519

ในปี พ.ศ. 2516 ได้มีการเรียกร้องประชาธิปไตย เพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพกันชนานใหญ่ จึงมีผลทำให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 มาตรา 28 วรรคสอง บัญญัติให้ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน และบทเฉพาะกาลยังได้กำหนดให้มีการตราพระราชบัญญัติต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยดังกล่าว เพื่อให้ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันภายในกำหนด 2 ปี นับแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 ใช้บังคับ ในปี พ.ศ. 2519 ในสมัยรัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ทำให้ชายหญิงมีสิทธิไม่เท่าเทียมกัน โดยมีการตราพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. 2519 ณ วันที่ 5 ตุลาคม 2519 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2519³⁸ ซึ่งการตราพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. 2519 นั้น ไม่ได้เป็นการแก้ไขเพิ่มเติมของเก่า แต่เป็นการยกเลิกกฎหมายเดิมทั้งฉบับ แล้วร่างขึ้นใหม่ที่ตรวจชำระแทน³⁹

³⁸ สิทธิสตรีกับกฎหมายครอบครัวแก้ไขใหม่ (น. 35). เล่มเดิม.

³⁹ จาก คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 20), โดย ชาดิชยา อัครวิบูลย์, 2552, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

สำหรับค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการหย่านั้น เกิดแนวคิดว่า หน้าที่ของชายและหญิง ในการจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน เป็นหน้าที่ที่กฎหมายกำหนดให้มีเฉพาะชายและหญิงที่ยังมีฐานะเป็นสามีภริยากัน หากฐานะสามีภริยาสิ้นสุดลงเมื่อใด ไม่ว่าจะด้วยการตกลงหย่าขาดจากกัน หรือให้ศาลพิพากษาให้หย่าขาดจากกัน หรือถูกศาลพิพากษาให้เพิกถอนการสมรส เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ หรือโมฆียะ หน้าที่ในการจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่กันตามที่กฎหมายกำหนด ย่อมสิ้นสุดลงไปตามฐานะสามีภริยาที่สิ้นสุดลงด้วย เนื่องจากการหย่าได้ทำลายความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาแล้ว คู่สมรสจึงไม่มีหน้าที่ต้องจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูกันต่อไป และหากหน้าที่ของสามีหรือภริยาในการอุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงยังคงใช้คำว่า ค่าอุปการะเลี้ยงดู ก็จะเป็นเรื่องผิดหลักการและไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์⁴⁰ ดังนั้น ค่าอุปการะเลี้ยงดู จึงต้องหมายถึงเงินหรือทรัพย์สินที่สามีภริยาให้แก่กันในขณะที่คู่สมรสยังมีความเป็นสามีภริยากันอยู่ เมื่อความเป็นสามีภริยาสิ้นสุดลงเงินหรือทรัพย์สินที่สามีภริยาจ่ายให้แก่กันจึงไม่ควรต้องเรียกว่า ค่าอุปการะเลี้ยงดู พระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวชำระใหม่ พ.ศ. 2519 มาตรา 10 จึงกำหนดให้ใช้คำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” (alimony) แทนคำว่า “ค่าอุปการะเลี้ยงดู” (maintainace) ซึ่งเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง เพื่อไม่ให้เกิดความสับสน และเพื่อให้ตรงกับความหมาย และให้แตกต่างไปจากค่าอุปการะเลี้ยงดูที่สามีภริยาชำระให้แก่กันระหว่างสมรส

มาตรา 10 “คำว่า “ค่าอุปการะเลี้ยงดู” ในบรรดากฎหมายซึ่งมีความหมายถึงค่าอุปการะเลี้ยงดูตามนัยของบทบัญญัติมาตรา 1506 และมาตรา 1507 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เดิม นั้น ให้ใช้คำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” แทน”

ค่าเลี้ยงชีพตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519

มาตรา 1526 “ในคดีหย่า ถ้าเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียว และการหย่านั้นจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส อีกฝ่ายหนึ่งนั้นจะขอให้ฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ได้ ค่าเลี้ยงชีพนี้ศาลอาจให้เพียงใดหรือไม่ก็ได้ โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้และฐานะของผู้รับ และให้นำบทบัญญัติมาตรา 1598/39 มาตรา 1598/40 และมาตรา 1598/41 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุดลง ถ้ามิได้ฟ้องหรือฟ้องแย้งในคดีหย่านั้น”

มาตรา 1527 “ถ้าหย่าขาดจากกัน เพราะเหตุวิกลจริตตามมาตรา 1516 (7) หรือเพราะเหตุเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ตามมาตรา 1516(9) คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริตหรือฝ่ายที่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง โดยคำนวณค่าเลี้ยงชีพอนุโลมตามมาตรา 1526”

⁴⁰ หลักเกี่ยวกับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกฎหมายครอบครัวไทย (น. 92). เล่มเดิม.

มาตรา 1528 “ถ้าฝ่ายที่รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่ สิทธิรับค่าเลี้ยงชีพย่อมหมดไป”

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 (บรรพ 5 เดิม) บัญญัติให้ คู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ (เดิมเรียกว่า ค่าอุปการะเลี้ยงดู) ภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง โดยการหย่าขาดจากกัน ในกรณีที่ศาลชี้ขาดว่า เหตุหย่าเกิดจากความผิดของ คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียว และเป็นเหตุให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งยากจนลงไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส และในกรณีที่เหตุหย่า เป็นเพราะเหตุ คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริตเท่านั้น แต่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในมาตรา 1527 โดยเพิ่มหลักเกณฑ์การเรียกค่าเลี้ยงชีพ โดยให้เหตุหย่าในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นโรคติดต่อร้ายแรง มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพด้วย เนื่องจากบุคคลซึ่งเป็นโรคติดต่อร้ายแรงอยู่ในสภาพเจ็บป่วย โอกาสที่จะไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้ อย่างปกติ ย่อมเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก หรืออาจจะไม่สามารถประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเอง ก็เป็นไปได้ ทำให้ไม่มีรายได้เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ จึงได้มีการบัญญัติให้เหตุหย่าในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นโรคติดต่อร้ายแรง เป็นผู้ที่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพด้วย

นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519 ยังได้เพิ่มหลักเกณฑ์การใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพไว้ในมาตรา 1526 วรรคสอง โดยกำหนดให้การใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ จะต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งในคดีหย่าด้วย ไม่เช่นนั้น สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุดลง

สำหรับการพิจารณาของศาลในการให้และการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ ยังคงหลักการเดิมที่กำหนดให้ศาลเป็นผู้พิจารณากำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ โดยคำนึงถึงฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ และความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพด้วย ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519 ไม่ได้แก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ดังกล่าวแต่อย่างใด และการสิ้นสุดของค่าเลี้ยงชีพ ยังคงมีหลักการเดิมที่กำหนดให้ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่ สิทธิในการได้รับค่าเลี้ยงชีพย่อมหมดไป ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519 บัญญัติไว้ในมาตรา 1528

ส่วนวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ การแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพ สิทธิในการโอน สละ ยึดค่าเลี้ยงชีพ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519 ได้บัญญัติให้นำหลักเกณฑ์เรื่องวิธีการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู ตามมาตรา 1598/40 การแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพิกถอนค่าอุปการะเลี้ยงดู ตามมาตรา 1598/39 และสิทธิในการโอน สละ ยึดค่าอุปการะเลี้ยงดู ตามมาตรา 1598/41 ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ในเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูมาใช้บังคับโดยอนุโลม ดังนั้น วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ จะจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินโดยวิธีชำระเป็น

ครั้งคราวตามกำหนด หรือชำระเป็นอย่างอื่นหรือโดยวิธีอื่นก็ได้ และสิทธิในการรับค่าเลี้ยงชีพไม่สามารถสละ โอนได้ อีกทั้งสิทธิในการรับค่าเลี้ยงชีพไม่อยู่ในข่ายบังคับคดีด้วย และเมื่อศาลมีคำสั่งให้จ่ายค่าเลี้ยงชีพแล้ว หากภายหลังปรากฏว่า พฤติการณ์ของรายได้เปลี่ยนแปลงไป ศาลก็มีอำนาจแก้ไข เปลี่ยนแปลง เพิกถอน ลด หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพได้

บทบัญญัติเกี่ยวกับการสมรสที่เป็นโมฆะ และการเพิกถอนการสมรสที่เป็นโมฆียะ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519 ได้มีการแก้ไขโดยเปลี่ยนแปลงหลักการตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 (บรรพ 5 เดิม) อยู่ 2 มาตรา คือ

มาตรา 1499 “เหตุที่การสมรสเป็นโมฆะ ไม่เป็นผลให้ชายหรือหญิงผู้สมรสโดยสุจริตเสื่อมสิทธิที่ได้มาเพราะการสมรสนั้น ถ้าฝ่ายเดียวทำการสมรสโดยสุจริตฝ่ายนั้นมีสิทธิเรียกค่าทดแทนได้ และถ้าฝ่ายที่ทำการสมรสโดยสุจริตนั้น ต้องยากจนลง และไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สิน หรือจากการงานที่เคยทำก่อนมีคำพิพากษาของศาลแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะ ฝ่ายนั้นมีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพได้ด้วย

ให้นำความในมาตรา 1526 มาใช้บังคับโดยอนุโลม”

มาตรา 1513 “ถ้าปรากฏว่าคู่สมรสที่ถูกฟ้องเพิกถอนการสมรสได้รู้เห็นเป็นใจในเหตุแห่งโมฆียกรรม คู่สมรสนั้นจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าทดแทนความเสียหายซึ่งคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้รับต่อกาย ชื่อเสียง หรือทรัพย์สิน อันเนื่องจากการสมรสนั้น และให้นำมาตรา 1526 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ถ้าหากการเพิกถอนการสมรสตามวรรคหนึ่งทำให้อีกฝ่ายหนึ่งยากจนลง และไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส คู่สมรสที่ถูกฟ้องนั้นจะต้องรับผิดชอบในค่าเลี้ยงชีพดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1526 ด้วย”

จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สิทธิในการเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่มีการสมรสเป็นเป็นโมฆะ หรือการเพิกถอนการสมรสที่เป็นโมฆียะ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519 เปลี่ยนแปลงหลักการไปจากเดิม กล่าวคือ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2478 (บรรพ 5 เดิม) กำหนดให้สิทธิแก่ภริยาที่สมรสโดยสุจริตในการเรียกค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่มีการสมรสเป็นโมฆะ หรือการเพิกถอนการสมรสโมฆียะเท่านั้น ส่วนสามีแม้จะทำการสมรสโดยสุจริต หรือไม่มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในเหตุแห่งโมฆียะนั้น ก็ไม่มีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพ แต่ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519 ไม่ว่าจะ เป็นสามีหรือภริยา หากฝ่ายใดทำการสมรสโดยสุจริต หรือไม่มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในเหตุแห่งโมฆียะนั้น ต้องยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สิน หรือจากการงานที่เคยทำก่อนมีคำพิพากษาของ

ศาลแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะ หรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างการสมรสที่เป็นโมฆะ คู่สมรสฝ่ายดังกล่าวก็มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพไม่ว่าฝ่ายนั้นจะเป็นชายหรือหญิงก็ตาม

การใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่การสมรสเป็นโมฆะ หรือการเพิกถอนการสมรสที่เป็นโมฆะ ตามมาตรา 1499 และมาตรา 1513 ให้นำบทบัญญัติมาตรา 1526 มาใช้บังคับ โดยอนุโลม ดังนั้น คู่สมรสฝ่ายซึ่งสุจริต หรือไม่มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในเหตุแห่งโมฆียกรรม จะต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพในคดีที่ขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ หรือขอให้เพิกถอนการสมรสที่เป็นโมฆะด้วย ไม่เช่นนั้นสิทธิเรียกร้องในการเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุดลง และหลักเกณฑ์การพิจารณาของศาลในการให้และการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ การแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพ และสิทธิในการโอน สละ ยึดค่าเลี้ยงชีพ ก็ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากเหตุหย่า ตามมาตรา 1526 ด้วย

นอกจากนี้ การสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส คู่สมรสสามารถตกลงกันเองได้ว่า จะจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเป็นจำนวนเท่าใดก็ได้ แต่หากไม่ได้ตกลงค่าเลี้ยงชีพไว้ในสัญญาหย่า เมื่อตกลงหย่ากันแล้ว ภายหลังจะมาฟ้องเรียกค่าเลี้ยงชีพไม่ได้⁴¹

2.2.4 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2533

การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519 กระทำไปด้วยความเร่งรีบ เพื่อให้ทันกำหนดเวลาสองปีที่บังคับไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 จึงทำให้บทบัญญัติในหลายมาตราเกิดปัญหาในการตีความ มีความบกพร่องไม่เหมาะสม ไม่สอดคล้องและไม่เอื้ออำนวยต่อสภาพความเป็นอยู่ของสามัญชนในการดำรงสถานะในครอบครัว เช่น การจัดการสินสมรส การสมรสที่เป็นโมฆะ เหตุหย่า เป็นต้น กระทรวงยุติธรรมจึงเสนอให้คณะรัฐมนตรี แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อชำระสะสางประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวขึ้น ซึ่งเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2520 คณะรัฐมนตรี ได้มีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการดังกล่าว และเมื่อปี พ.ศ. 2526 คณะกรรมการชุดดังกล่าวได้พิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัวแล้วเสร็จ และได้นำไปเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา แต่เนื่องจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงในรัฐบาลหลายครั้ง และกฎหมายฉบับนี้มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์พื้นฐานในสังคมเป็นส่วนใหญ่ คณะรัฐมนตรีและ

⁴¹ จาก *ค่าเลี้ยงชีพ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 16), โดย นภาพร สุทธิพันธ์, 2549, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รัฐสภาจึงต้องพิจารณากฎหมายฉบับนี้ด้วยความละเอียดรอบคอบ⁴² จนในที่สุดได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2533 ในประกาศราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 107 ตอนที่ 187 ลงวันที่ 26 กันยายน 2533 และให้มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 27 กันยายน 2533 เป็นต้นมา ซึ่งการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัวดังกล่าวไม่มีผลย้อนหลังไปใช้บังคับแก่การกระทำใด ๆ ที่ได้กระทำขึ้นก่อนการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัวดังกล่าว

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2533 ยังคงหลักการเดิมที่กำหนดให้ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาอยู่บนรากฐานที่เท่าเทียมกันทั้งสองฝ่าย โดยบทบัญญัติเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงเรื่องหลักเกณฑ์ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขแต่อย่างใด มีเพียงการแก้ไขเพิ่มเติมในเรื่องค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่การสมรสเป็นโมฆะเท่านั้น เพื่อให้มีความถูกต้องชัดเจน และเพื่อให้สะดวกต่อการตีความมากยิ่งขึ้น

มาตรา 1499 “การสมรสที่เป็นโมฆะ เพราะฝ่าฝืนมาตรา 1449 มาตรา 1450 หรือมาตรา 1458 ไม่ทำให้ชายหรือหญิงผู้สมรสโดยสุจริตเสื่อมสิทธิที่ได้มาเพราะการสมรสก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด ให้เป็นโมฆะ

การสมรสที่เป็นโมฆะ เพราะฝ่าฝืนมาตรา 1452 ไม่ทำให้ชายหรือหญิงผู้สมรสโดยสุจริตเสื่อมสิทธิที่ได้มาเพราะการสมรสก่อนที่ชายหรือหญิงนั้นรู้ถึงเหตุที่ทำให้การสมรสเป็นโมฆะ แต่การสมรสที่เป็นโมฆะดังกล่าว ไม่ทำให้คู่สมรสเกิดสิทธิรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมของกลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่ง

การสมรสที่เป็นโมฆะ เพราะฝ่าฝืนมาตรา 1449 มาตรา 1450 หรือมาตรา 1458 หรือฝ่าฝืนมาตรา 1452 ถ้าคู่สมรสฝ่ายใดได้สมรสโดยสุจริตฝ่ายนั้นมีสิทธิเรียกค่าทดแทนได้ และถ้าการสมรสที่เป็นโมฆะนั้นทำให้ฝ่ายที่ได้สมรสโดยสุจริต ต้องยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานที่เคยทำอยู่ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด หรือก่อนที่จะได้รู้ว่าการสมรสของตนเป็นโมฆะแล้วแต่กรณี ฝ่ายนั้นมีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพได้ด้วย สิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพในกรณีนี้ให้นำมาตรา 1526 วรรคหนึ่ง และมาตรา 1528 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

สิทธิเรียกร้องค่าทดแทน หรือค่าเลี้ยงชีพตามวรรคสาม มีกำหนดอายุความสองปีนับแต่วันที่มีคำพิพากษาถึงที่สุด สำหรับกรณีการสมรสเป็นโมฆะเพราะฝ่าฝืนมาตรา 1449 มาตรา 1450 หรือมาตรา 1458 หรือนับแต่วันรู้ถึงเหตุที่ทำให้การสมรสเป็นโมฆะ สำหรับกรณีการสมรสเป็นโมฆะเพราะฝ่าฝืนมาตรา 1452”

⁴² คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 8). เล่มเดิม.

การสมรสที่เป็นโมฆะ เนื่องจากการสมรสที่ชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ตามมาตรา 1449 หรือเป็นการสมรสที่หญิงและชายเป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงต่อกัน หรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา ตามมาตรา 1450 หรือเป็นการสมรสที่ชายหญิงไม่ยินยอมเป็นสามีภริยากัน ตามมาตรา 1458 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2533 ยังคงหลักการตามเดิม โดยจะต้องให้ศาลมีคำพิพากษาแสดงว่า การสมรสนั้นเป็นโมฆะเสียก่อน จึงจะมีการกล่าวอ้างได้ แต่การสมรสที่เป็นโมฆะ เนื่องจากการสมรสซ้อนตามมาตรา 1452 นั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2533 ได้เปลี่ยนแปลงหลักการซึ่งเป็นข้อแตกต่างจากการสมรสที่เป็นโมฆะ เนื่องจากฝ่าฝืนเงื่อนไขตามมาตรา 1449 มาตรา 1450 และมาตรา 1458 โดยการสมรสที่เป็นโมฆะ เนื่องจากการสมรสซ้อนตามมาตรา 1452 ผู้มีส่วนได้เสียสามารถกล่าวอ้างว่า การสมรสครั้งที่สองเป็นโมฆะได้โดยไม่ต้องนำคดีขึ้นสู่ศาลเสียก่อน หรือผู้มีส่วนได้เสียจะร้องขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะก็ได้ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของคู่สมรสคนแรกมากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุในการแก้ไขหลักการเรื่องการสมรสที่เป็นโมฆะ เนื่องจากการสมรสซ้อนดังกล่าวประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2533 มาตรา 1499 จึงได้เพิ่มเติมเงื่อนไขหลักเกณฑ์ในเรื่องค่าเลี้ยงชีพในกรณีการสมรสเป็นโมฆะด้วย โดยจากเดิมที่กำหนดให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่ง เรียกค่าเลี้ยงชีพได้ ต่อเมื่อคู่สมรสฝ่ายที่สุจริตต้องยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานที่เคยทำอยู่ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าการสมรสเป็นโมฆะเท่านั้น เพิ่มเติมเป็นกำหนดให้คู่สมรสเรียกค่าเลี้ยงชีพได้ ต่อเมื่อคู่สมรสฝ่ายที่สุจริตต้องยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานที่เคยทำอยู่ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าการสมรสเป็นโมฆะ หรือก่อนที่จะรู้ว่าการสมรสของตนเป็นโมฆะในกรณีการสมรสซ้อน เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการที่แก้ไขเพิ่มเติมใหม่ในกรณีการสมรสที่เป็นโมฆะ เนื่องจากการสมรสซ้อน ไม่ต้องมีการฟ้องหรือร้องขอต่อศาลให้มีคำพิพากษาแสดงว่า การสมรสนั้นเป็นโมฆะเสียก่อน

นอกจากนี้ ในเรื่องของการใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ กรณีการสมรสเป็นโมฆะ แต่เดิมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519 มาตรา 1499 วรรคสอง กำหนดให้นำบทบัญญัติในมาตรา 1526 มาใช้บังคับโดยอนุโลม ดังนั้น คู่สมรสฝ่ายซึ่งสุจริต จึงต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพในคดีที่ขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะด้วย ไม่เช่นนั้นสิทธิเรียกร้องในการเรียกค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุดลง แต่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2533 ได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหลักการเดิม โดยในมาตรา 1499 วรรคสาม กำหนดให้นำบทบัญญัติในมาตรา 1526 วรรคหนึ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม เท่านั้น ไม่ได้บัญญัติให้นำบทบัญญัติในมาตรา 1526 วรรคสองมาใช้บังคับด้วย ซึ่งการแก้ไขดังกล่าวผู้ร่างกฎหมายเห็นว่า หากให้นำ

มาตรา 1526 วรรคสองมาใช้บังคับด้วย ก็ต้องมีการฟ้องหรือฟ้องแย้งในคดีที่เกี่ยวกับคดีที่ขอให้ศาลมีคำพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ ไม่เช่นนั้นจะฟ้องเรียกค่าเลี้ยงชีพอีกไม่ได้ ผู้ร่างกฎหมายจึงเห็นว่าไม่สมควรเป็นเช่นนั้น⁴³ ดังนั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2533 คู่สมรสฝ่ายที่สุจริต จึงไม่จำเป็นต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพในคดีที่ขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ โดยคู่สมรสฝ่ายที่สุจริตสามารถฟ้องเรียกค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้

เนื่องจากเดิมคู่สมรสต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพมาในคดีฟ้องขอให้ศาลมีคำพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะอยู่แล้ว ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519 จึงไม่ได้กำหนดเรื่องอายุความในการเรียกค่าเลี้ยงชีพไว้ สิทธิในการเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพจึงมีอายุความ 10 ปี ตามมาตรา 193/30 แต่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2533 คู่สมรสฝ่ายที่สุจริต ไม่จำเป็นต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพในคดีที่ขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ อีกต่อไป คู่สมรสฝ่ายที่สุจริตสามารถฟ้องเรียกค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้ และหากกำหนดให้ใช้อายุความ 10 ปี ตามเดิมก็จะยาวนานเกินไป ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2533 จึงกำหนดอายุความ โดยคู่สมรสฝ่ายซึ่งสุจริต ดำเนินการฟ้องเรียกค่าเลี้ยงชีพภายใน 2 ปีนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ หรือนับแต่วันที่รู้ว่าการสมรสของตนเป็นโมฆะ

ส่วนการเรียกค่าเลี้ยงชีพ ในกรณีที่การสมรสเป็นโมฆียะ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519 ไม่ได้มีการแก้ไขแต่อย่างใด หลักการในการเรียกค่าเลี้ยงชีพ ในกรณีที่การสมรสเป็นโมฆียะจึงยังคงเป็นไปตามบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2519 มาตรา 1513 เช่นเดิม

อนึ่ง การจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัวทั้งฉบับปี พ.ศ. 2477 พ.ศ. 2519 และ พ.ศ. 2533 มีเนื้อหาสาระทั้งที่มีลักษณะเป็นแบบไทย และประยุกต์มาจากหลายประเทศประกอบกัน โดยไม่ได้อาศัยหลักกฎหมายของต่างประเทศประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่โครงสร้างของกฎหมายครอบครัวไทย ในบรรพ 5 นั้น ได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างของประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันเป็นส่วนใหญ่⁴⁴

⁴³ จาก *มาตรการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพของคู่สมรสหลังการหย่า* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 26), โดย ฉัตรสุวรรณ วิทชะวานิชกุล, 2551, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

⁴⁴ จาก *กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัว* (น. 6), โดย วารี นาสกุล และเบญจวรรณ ธรรมรัตน์, 2554, กรุงเทพฯ: พลสยาม พรินต์ติ้ง (ประเทศไทย).